

**Koersnotitie
Utrechts Programma
Landelijk Gebied**

Vastgesteld door Gedeputeerde
Staten op 30 mei 2023

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4			
2	Opgaven en doelen	6			
2.1	Drie (inter)nationale doelen staan centraal	6			
2.2	Van nationale doelen naar provinciale doelen	7			
2.3	Het Rijk geeft een set aan structurerende keuzes mee	9			
2.4	De provincie Utrecht voegt perspectief voor de landbouw als voorwaarde toe	9			
3	Utrechtse ambitie en denklijnen	10			
3.1	Ambitie	10			
3.2	Denklijnen	11			
4	Analyse landelijk gebied Utrecht	13			
4.1	Water	13			
4.1.1	Waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water)	13			
4.1.2	Klimaatbestendigheid provincie Utrecht: naar een robuust water- en bodemsysteem	15			
4.2	Natuur	16			
4.2.1	Natuurherstel Natura 2000-gebieden	17			
4.2.2	Natuurnetwerk Nederland (NNN)	18			
4.2.3	Vogel- en Habitatrichtlijngebieden (met name buiten Natuurnetwerk Nederland)	19			
4.2.4	Bossenstrategie	19			
4.2.5	Groenblauwe dooradering	19			
4.3	Stikstof	20			
4.3.1	Varianten ruimtelijke differentiatie	20			
4.4	Klimaat	21			
4.4.1	Reductie uitstoot methaan veehouderij	21			
4.4.2	Vermindering emissie broeikasgassen uit veenbodems (veenweidegebied)	22			
4.5	Landbouw	22			
4.5.1	Huidige landbouwstructuur	22			
4.5.2	Uitdagingen	23			
4.5.3	Kansen	24			
4.5.4	PAS-melders	24			
			4.6	Overige thema's	24
			4.6.1	Wonen, werken en groen op de grens van stad en land	24
			4.6.2	Zoeklocaties opwekken duurzame energie	24
			4.7	Dynamiek per Utrechts landschap	25
			4.7.1	Veenweiden: hoog dynamisch gebied	27
			4.7.2	Utrechtse Heuvelrug met flanken: hoog dynamisch gebied	27
			4.7.3	Utrechtse deel Gelderse Vallei: hoog dynamisch gebied	27
			5	Structurerende principes	29
			5.1	Inleiding	29
			5.2	Thema Omgevingsvisie 'Klimaatbestendig en waterrobuust'	30
			5.2.1	Structurerende principes schoon water	30
			5.2.2	Structurerende principes robuust en klimaatbestendig water- en bodemsysteem	30
			5.3	Thema Omgevingsvisie 'Toekomstbestendige natuur en landbouw'	32
			5.3.1	Structurerende principes natuur	32
			5.3.2	Structurerende principes stikstof	34
			5.3.3	Structurerende principes landbouw	35
			5.3.4	Structurerende principes klimaat, onderdeel Methaan-emissies veehouderij	36
			5.4	Overige thema's Omgevingsvisie	37
			6	Structurerende principes prioritaire gebieden	39
			6.1	Overgangsgebieden Natura 2000-gebieden	39
			6.2	Veenweidegebieden	40
			6.3	Beekdalen op zandgronden	41
			6.4	Utrechtse Heuvelrug en flanken	41
			7	Vervolgproces	43
				Bijlage 1, Belangrijkste conclusies uit de natuurdoelanalyses per N2000-gebied	44
				Bijlage 2, Structurerende keuzes uit Nationaal Programma Landelijk Gebied en Kamerbrief Water en bodem sturend	46

De prachtige natuur- en recreatiegebieden, fraaie cultuurlandschappen, centrale ligging en mooie kunst en cultuur zorgen ervoor dat veel mensen graag in onze provincie willen wonen, werken en recreëren.

Voorwoord

Utrecht is trots op haar landelijk gebied

Utrecht is een provincie om trots op te zijn. Gevarieerd, bruisend en met een rijke historie. Met een grote verscheidenheid aan levensstijlen, culturen en persoonlijke voorkeuren. De prachtige natuur- en recreatiegebieden, fraaie cultuurlandschappen, centrale ligging en mooie kunst en cultuur zorgen ervoor dat veel mensen graag in onze provincie willen wonen, werken en recreëren. Tegelijkertijd heeft de provincie met grote uitdagingen te maken; de verschraving van natuur en biodiversiteit én klimaatverandering vragen om actie. De urgentie is groot, ook in het landelijk gebied.

Daarom wil Utrecht werken aan een vitaal landelijk gebied, waarin een gezonde natuur, een klimaatbestendig landschap en een economisch rendabele en duurzame landbouw hand in hand gaan. Alleen zo kan het Utrechtse landelijk gebied aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel te produceren en om te recreëren. Dit is in lijn met het gedachtegoed zoals beschreven in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Met het NPLG heeft het Rijk de stikstofopgave verbreed naar natuur (breder dan alleen Natura 2000-gebieden), water, klimaat en bodem. Het NPLG heeft duidelijk gemaakt dat deze opgaven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Met het Utrechts Programma Landelijk Gebied willen we samen met onze gebiedspartners komende tijd op zoek naar een goede balans tussen een gezonde natuur en een duurzame, rendabele landbouw in ons landelijk gebied. Na de aftrap met de Startnotitie UPLG volgt deze Koersnotitie UPLG. Deze Koersnotitie is de 50%-versie van het UPLG en brengt de belangrijke principes in beeld voor de toekomst van het Utrechtse landelijk gebied. We zijn hierbij niet over één nacht ijs gegaan. We hebben verschillende analyses en verkenningen gedaan. We hebben een aantal hackathons georganiseerd: intensieve werkdagen waarin deelnemers in teamverband vraagstukken proberen op te lossen. Hierbij hebben de andere overheden, waterschappen, gemeenten en rijk met ons meegedacht. Hartelijk dank daarvoor!

Hopelijk nodigt deze Koersnotitie onze gebiedspartners uit verder met ons mee te denken. We zijn benieuwd wat jullie van deze uitgezette koers voor het Utrechts landelijk gebied vinden!

Mirjam Sterk
Gedeputeerde provincie Utrecht

Het Utrechtse provinciale gebiedsprogramma noemen we het Utrechts Programma Landelijk Gebied, afgekort het UPLG.

1 Inleiding

Samenwerken aan een vitaal landelijk gebied in Utrecht

Als provincie Utrecht werken we samen met onze gebiedspartners aan een vitaal landelijk gebied, waarin een gezonde natuur, een klimaatbestendig watersysteem en een economisch rendabele en duurzame landbouw hand in hand gaan. Alleen zo kan het Utrechtse landelijk gebied aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel en biograndstoffen te produceren en om te recreëren. Dit is ook de inzet van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Met het NPLG heeft het Rijk de stikstofopgave in relatie gebracht met de opgaven voor natuur (breder dan alleen Natura 2000-gebieden), water en klimaat. Het NPLG heeft duidelijk gemaakt dat deze opgaven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het aanpakken van de NPLG-opgaven betekent dat het landelijk gebied in de provincie Utrecht flink zal moeten veranderen. We kunnen dat als provincie niet alleen en we zijn ons ervan bewust dat de aanpak van de opgaven veel vraagt van ons allen: agrarische ondernemers, bewoners, belangenorganisaties en overheden in het landelijk gebied. Dat er op meerdere vlakken grote, deels nog onduidelijke stappen moeten worden gezet, maakt het proces complex. Het Landbouwakkoord dat binnenkort wordt verwacht zal hierbij ook sterk bepalend zijn.

Het Rijk vraagt aan de provincies een gebiedsprogramma landelijk gebied

Het Rijk vraagt aan alle provincies om op 1 juli 2023 een Provinciaal Gebiedsprogramma aan te leveren bij het Rijk waarin beschreven staat hoe zij de NPLG-opgaven gaan realiseren. In deze gebiedsprogramma's worden ook de gebiedsplannen voor stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden geïntegreerd. Na toetsing door het Rijk zal dit concept naar verwachting dit najaar worden omgezet in een definitief gebiedsprogramma en ter vaststelling worden aangeboden aan Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. De provinciale gebiedsprogramma's vormen de basis waarmee het Rijk haar middelen vanuit het Transitiefonds Landelijk Gebied toedeelt aan de provincies.

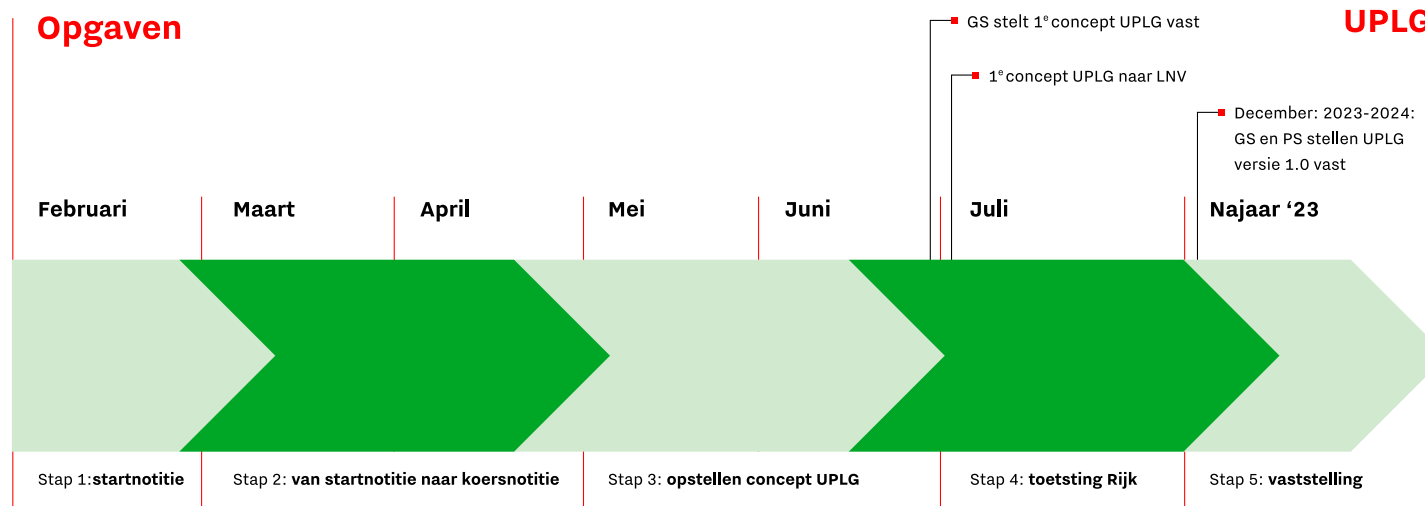
De Koersnotitie van het Utrechts Programma Landelijk Gebied

Het Utrechtse provinciale gebiedsprogramma noemen we het Utrechts Programma Landelijk Gebied, afgekort het UPLG. Voor u ligt de Koersnotitie van het UPLG. Deze Koersnotitie is het vervolg op de Startnotitie UPLG die recent door GS is vastgesteld (9 mei 2023). De Koersnotitie geeft aan welke structurerende principes leidend zijn om tot het uiteindelijke UPLG 1.0 (conceptversie 1 juli 2023) te komen.

In deze Koersnotitie bouwen we voort op de inhoud van de Startnotitie: de minimale eisen vanuit het Rijk, de opgaven en doelen, de ambitie en denk-

lijnen en de gebiedsgerichte toepassing van de denklijnen. We gaan hierbij uit van de vijf karakteristieke Utrechtse landschappen zoals in onze provinciale Omgevingsvisie (2021) beschreven: veenweidegebied Groene Hart, Eemland, Utrechtse Heuvelrug, Kromme Rijnstreek en Gelderse Vallei. De belangrijkste inhoudelijke toevoegingen in deze Koersnotitie zijn de analyses en verkenningen én de sturende principes. Op basis van de analyses en verkenningen en werkateliers met deskundigen en gebiedspartners (onder andere in de vorm van een meerdaagse Hackathon) zijn we tot een set aan structurerende principes en daarmee een koers voor het UPLG gekomen.

Aanpak opstellen UPLG

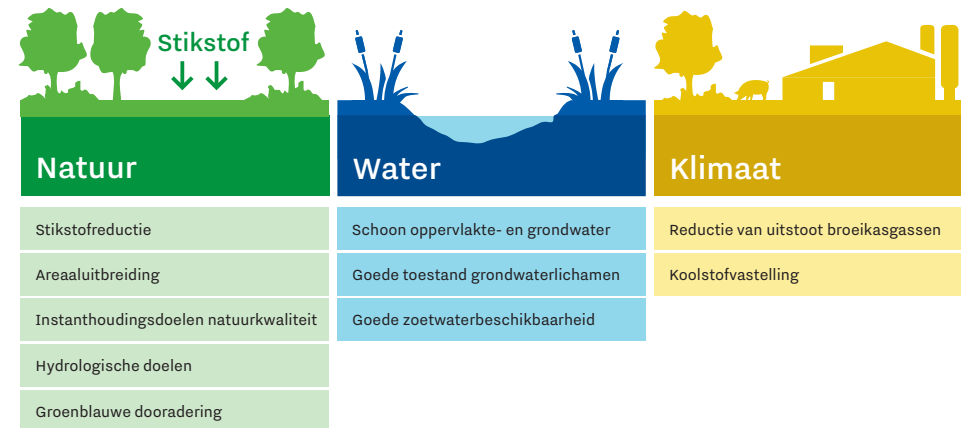
Figuur 1, Stappenplan opstellen Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG)

2 Opgaven en doelen

2.1 Drie (inter)nationale doelen staan centraal

Het NPLG geeft met de volgende figuur aan welke (inter)nationale doelen er zijn voor natuur, water en klimaat. Stikstofreductie is met het NPLG-onderdeel geworden van een bredere set aan (inter)nationale doelen.

Figuur 2, Opgaven en doelen Nationaal Programma Landelijk Gebied (uit: Startnotitie NPLG, 10 juni 2022)

Bij deze doelen zijn de volgende opmerkingen van belang:

- Internationale verplichtingen:
 Niet elk doel heeft hetzelfde gewicht. Doelen die rechtstreeks voortkomen uit internationale verplichtingen hebben de hoogste prioriteit. Rond de instandhouding van Natura 2000-gebieden is de situatie zeer urgent: de overbelasting met stikstof is in veel gebieden zo groot dat instandhouding van de natuur niet langer is gegarandeerd. Dit leidt tot een vergaande impasse in de vergunningverlening en een toenemend aantal juridische procedures rondom stikstof. De instandhouding van Natura 2000-gebieden is onderdeel van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

Naast doelen voor gebieden zijn hier ook doelen in opgenomen om soorten en habitats in een gunstige staat te brengen. Ook de Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen (2027) en de klimaatdoelen (2030) zijn urgente internationale verplichtingen.

- Korte en lange termijn doelen:
De doelen richten zich op de korte en lange termijn. Hoewel de doelen op korte termijn meestal een meer verplichtend karakter hebben, is een doorkijk naar de lange termijn nodig om duurzame keuzes voor het landelijk gebied te maken. Het is immers niet gewenst dat keuzes (en de daarbij behorende investeringen) voor de korte termijn niet houdbaar en effectief blijken te zijn op de lange termijn (2050).

Aanvullend hierop heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit indicatief in beeld gebracht hoeveel extra areaal (agrarische) natuur per provincie nodig is om aan de doelstellingen in de Vogel- en Habitatrichtlijn te voldoen. Daarbij geldt dat in 2030 een doelbereik van 30% moet zijn. Het is nog onduidelijk wanneer deze indicatieve verdeling over de provincies een definitieve status krijgt. De Europese verordening natuurherstel, die naar verwachting per 2024 in werking treedt, zal een bindende planning verbinden aan de verplichtingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn om populaties van beschermde soorten en habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen in 2050, met als tussenstap 30% doelbereik in 2030.

2.2 Van nationale doelen naar provinciale doelen

Een deel van de nationale doelen is door het Rijk toebedeeld aan de provincies. Voor de provincie Utrecht gaat het om de volgende doelen:

- Het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN): in totaal 1.570 hectare functieverandering naar natuur en 4.264 hectare inrichting voor natuur (2027).
- Het aanleggen van 1.500 hectare nieuw bos en revitaliseren van bestaand bos conform de landelijke Bossenstrategie. Hieraan is tevens een klimaatopgave gekoppeld, namelijk de vastlegging van CO₂ via aanleg van bos: 0,0031 megaton in 2030 en 0,06 megaton in 2040.
- Het realiseren van groenblauwe dooradering in het landelijk gebied: 5% in 2030, 10% in 2050 (in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% in 2030)
- Reductie van de emissie van stikstof uit de landbouw: de totale stikstofemissie dient in 2030 met 46% gedaald te zijn ten opzichte van het referentiejaar 2018, dat wil zeggen binnen onze provincie een totale reductie met 2.359 kiloton stikstof (van 5.093 naar 2.734 kiloton stikstof in 2030).
- Reductie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen om de KRW-doelen te halen
- Reductie methaan uit veehouderij: in 2030 0,3 megaton CO₂eq ten opzichte van de Klimaat- en Energieverkenning 2021 (KEV 2021).
- Reductie uitstoot broeikasgassen uit veenbodems: in 2030 een reductie van 0,09 megaton CO₂eq/jaar.

Thema	Subthema	Termijn	Provinciale doelen
Water	Kaderrichtlijn Water en Nitraatrichtlijn	2027	Concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen.
		2027	Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen.
		2027	Grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor een goede kwantitatieve toestand (2027)
		2027	Hydrologische condities Natura 2000-gebieden op orde.
Natuur	NNN	2027	Het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN): in totaal 1.570 ha functieverandering naar natuur (uiterlijk 2027) In totaal 4.264 hectare inrichting voor natuur (uiterlijk 2027).
	VHR-agrarische natuur (met agrarisch natuurbeheer)	2030-2050	indicatief 8.100 (2030) tot 27.000 (2050) extra hectare open grasland (voor weidevogels) indicatief 345 (2030) tot 1.1500 (2050) extra hectare open akkerland; indicatief 2.760 (2030) tot 9.200 (2050) extra hectare groenblauwe dooradering;
	NB: doelen vanuit het Rijk voor de provincies zijn nog indicatief		
	VHR-natuur	2030-2050	indicatief 848 (2030) tot 2.825 (2050) hectare nieuwe natuur buiten de huidige NNN, bedoeld voor moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden. indicatief 117 (2030) tot 391 (2050) hectare nieuwe natuur binnen de huidige NNN via omvorming, bedoeld voor moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden.
Bos		2040	Realiseren doelstellingen provinciale Bossenstrategie Aanleggen van 1.500 ha nieuw bos Revitaliseren van bestaand bos
	Groenblauwe dooradering (GBDA)		Het realiseren van GBDA in het landelijk gebied: 5% in 2030 10% in 2050 (in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% in 2030).
Stikstof		2030	Reductie van de emissie van stikstof uit de landbouw: daling van de totale stikstofemissie met 46% ten opzichte van het referentiejaar 2018, dat wil zeggen binnen onze provincie een totale reductie van 5.093 kiloton stikstof (2018) naar 2.359 kiloton stikstof in 2030.
		2025-2030	2025: 40% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde. 2030: 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde.
Klimaat	Methaan veehouderij	2030	Reductie methaan uit veehouderij: 0,3 megaton CO ₂ eq ten opzichte van de Klimaat- en Energieverkenning 2021 (KEV 2021).
	Broeikasgassen veenbodems in veenweidegebied	2030	Reductie uitstoot broeikasgassen uit veenbodems: in 2030 een reductie van 0,09 Mton CO ₂ eq/jaar.
Landbouw			Transitie naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw

Tabel 1 Overzicht provinciale doelen gekoppeld aan het NPLG.

2.3 Het Rijk geeft een set aan structurerende keuzes mee

Naast doelen geeft het Rijk een aantal belangrijke structurerende keuzes mee. Deze staan zowel in het Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied (november 2022) als in de kamerbrief Water en Bodem Sturend (november 2022). Het Rijk verwacht dat de provincies in de gebiedsprogramma's uitwerking geven aan de structurerende keuzes (zie bijlage 2).

Wat zijn structurerende keuzes?

Definitie Rijk (zie blz. 40 Ontwikkeldocument NPLG, 25 november 2022):
'Structurerende keuzes bevatten ordenende principes die richting geven aan de ruimtelijke inrichting. De keuzes gaan in op de wenselijkheid en onwenselijkheid van (nieuwe) activiteiten in het landelijk gebied.'

In het Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied staan acht structurerende keuzes. De kamerbrief Water en Bodem Sturend geeft in totaal 33 structurerende keuzes voor water en bodem mee (zie Startnotitie UPLG).

2.4 De provincie Utrecht voegt perspectief voor de landbouw als voorwaarde toe

We verwachten dat het behalen van de (inter)nationale doelen grote gevolgen heeft voor het gebruik en de inrichting van het landelijk gebied.

Ons landelijk gebied is en moet aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel en andere biobased materialen te produceren en om te recreëren. Van oudsher speelt de landbouw een belangrijke rol in ons landelijk gebied. De provincie Utrecht stelt het realiseren van een toekomstbestendig en vitaal platteland, met blijvend ruimte voor een duurzame en rendabele landbouw, expliciet als belangrijke voorwaarde om het UPLG te kunnen realiseren. We voegen om die reden de landbouw als 4e doel voor het UPLG toe. Dat wil zeggen dat we ons richten op een landbouwsector met toekomstperspectief. Dit betekent een ontwikkeling naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw die economisch rendabel is en door de maatschappij gewaardeerd. De zogenaamde PAS-melders in Utrecht proberen we samen met de rijksoverheid zo snel mogelijk te legaliseren.

3 Utrechtse ambitie en denklijnen

3.1 Ambitie

In de UPLG-Startnotitie hebben we de volgende ambitie opgenomen:

Ambitie UPLG

(uit: Startnotitie UPLG, door GS vastgesteld op 9 mei 2023)

We zetten met onze gebiedsgerichte aanpak samen met onze partners de komende jaren in op een ontwikkeling naar een vitaal, toekomstbestendig en duurzaam landelijk gebied waar de grote opgaven op het gebied van natuur, water en klimaat zijn gerealiseerd en met toekomstperspectief voor de landbouw.

Deze ambitie betekent dat we ons met het UPLG richten op:

- een gevarieerde en veerkrachtige natuur;
- een klimaatbestendig en robuust water- en bodemsysteem met voldoende schoon en gezond water;
- een sterke reductie van de broeikasgassen;
- een duurzame landbouwsector met toekomstperspectief, dat wil zeggen met economisch rendabele bedrijven die circulair, natuurinclusief, klimaatneutraal en diervriendelijk zijn en dicht bij de inwoners staan (zie Omgevingsvisie pagina 120);
- koppelkansen vanuit andere ruimte vragende opgaven zoals de energietransitie, Groen Groeit Mee en de woningbouwopgave.

Het rijk geeft daarnaast als koppelkansen de volgende thema's mee (zie Ontwikkeldocument NPLG, november 2022): volksgezondheid, zoönosen, geurhinder en fijnstof.

3.2 Denklijnen

Om deze ambitie voor elkaar te krijgen hebben we in de Startnotitie de hierna volgende denklijnen gepresenteerd. Ons beleid uit onze provinciale Omgevingsvisie (2021) is daarbij vertrekpunt. Hierin zijn twee centrale uitgangspunten opgenomen (zie kader).

Centrale uitgangspunten Omgevingsvisie Provincie Utrecht (2021)

Voor ons omgevingsbeleid hanteren wij in de provinciale Omgevingsvisie twee centrale uitgangspunten:

- We kiezen gebiedsgericht voor integrale, toekomstgerichte oplossingen waarmee we de Utrechtse kwaliteiten per saldo behouden of versterken, zo nodig met compenserende maatregelen.
- We concentreren en combineren nieuwe ontwikkelingen, om zorgvuldig om te gaan met schaarse ruimte en kwaliteiten en door ontwerp en innovatie te stimuleren. Er blijft ook ruimte beschikbaar voor lokale opgaven.

De denklijnen uit de UPLG-Startnotitie zijn de hiernavolgende. Grotendeels zijn ze letterlijk overgenomen of licht redactioneel aangepast. Een enkel onderdeel is ten opzichte van de Startnotitie nieuw, in dat geval is dat tussen haakjes aangegeven.

1. Water en bodem sturend

- Het veranderend klimaat met extreme weersituaties vraagt om klimaatbestendige en water robuuste ruimtelijke ontwikkelingen die meer het natuurlijk bodem- en watersysteem leidend laten zijn.
- Er zijn keuzes en inzet nodig voor realiseren van voldoende water, schoon water en ruimte voor water.
- Behoud en versterken van de bodemstructuur, bodemleven en bodembiodiversiteit, onder andere ten behoeve van opvang extreme droogte en neerslag.

2. Natuuropgaven

- Biodiversiteit zowel binnen als buiten natuurgebieden versterken (o.a. vanuit de wettelijke verplichtingen Europese Vogel- en Habitat Richtlijn).
- Stikstof is veelal één van de belangrijkste drukfactoren in relatie tot de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000-gebieden en heeft overal een negatief effectief op de biodiversiteit.

Vanwege het feit dat de stikstofdoelen wettelijk zijn vastgelegd betreft het één van de meest harde doelstellingen uit het NPLG.

- Natuuropgaven in samenhang realiseren, dat wil zeggen waar mogelijk combineren van opgaven zoals Natuurnetwerk Nederland, Groene Contour, groenblauwe dooradering, Bossenstrategie en het Aanvalsplan Grutto.
 - In overgangsgebieden rondom Natura 2000-gebieden maatregelen nemen op basis van de Natuurdoelanalyses (onder andere hydrologie, stikstof, beheer).
 - Alle ruimtelijke ontwikkelingen zoveel als mogelijk natuurinclusief vormgeven. Dit draagt ook bij aan de samenhang tussen landelijk en stedelijk gebied in de provincie Utrecht. (conform Ruimtelijk voorstel Provincie Utrecht)
3. Klimaatopgave methaan veehouderij
- Methaanreductie veehouderij in alle gebieden oppakken.
 - In overleg met de agrarische sector de mogelijkheden hiervoor bespreken (technische maatregelen, extensivering, meekoppelkansen) en afspraken maken over de te nemen maatregelen..
4. Duurzaam agrarisch toekomstperspectief
- We streven naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw die economisch rendabel is en die bovenal gewaardeerd wordt door boer en burger. Dit toekomstbeeld geeft richting aan de transities die nodig zijn.
 - Duidelijkheid en een goede boterham: we zorgen voor vergunningen die op orde zijn en duidelijkheid voor de lange termijn, waarbij de blijvende boeren in bedrijfseconomisch opzicht een goed toekomstperspectief hebben.
 - Keuzemogelijkheden: we bieden ruimte voor verschillende bedrijfsmodellen.
 - Al geleverde prestaties tellen mee: veel bedrijven hebben al flinke stappen gezet. Deze koplopers geven het voorbeeld. Daarom zetten we waar mogelijk relatieve opgaven (zoals een reductiepercentage stikstof) om naar doelen in absolute getallen op bedrijfsniveau (zoals ammoniakemissie per hectare).
 - Grond: beschikbare grond zetten we zoveel mogelijk in de gebiedsprocessen in;
 - Instrumenten: een goed instrumentarium zien we als een randvoorwaarde (bijvoorbeeld het in ontwikkeling zijnde instrument Landschapsground).

- Generieke streefwaarden: we streven naar 30% generieke reductie van stikstof via voer- en managementmaatregelen (zie Praktijknetwerk Nederland) mits aantoonbaar effectief en goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
 - Landbouwakkoord (nog in onderhandeling): de afspraken uit het nog te verwachten Landbouwakkoord zijn een belangrijke randvoorwaarde voor een duurzaam agrarisch toekomstperspectief. De inhoud van het Landbouwakkoord is hierdoor erg bepalend hoe ver wij kunnen komen in de gebiedsprocessen en het realiseren van de verschillende natuur-, klimaat- en waterkwaliteitsdoelen.
5. We pakken de opgaven in samenhang op:
- In samenhang zorgen we voor effectief doelbereik en ruimtebeslag met oog voor de vitaliteit van het gebied. Hierbij zetten we in op zoveel mogelijk meervoudig ruimtegebruik, waarbij we ook andere opgaven betrekken zoals de kansen voor Groen Groeit Mee en de energietransitie.
 - We gaan alvast met geen-spijt-maatregelen aan de slag.
6. We houden rekening met drie tijdvakken:
gehele tekst is aangescherpt en verbeterd
- Korte termijn (0 tot 3 jaar): intensiveren of op gang brengen van de uitvoering in gebieden en samen met de agrarische ondernemers. We proberen zoveel als mogelijk PAS-melders te legaliseren en de vergunningverlening weer op gang te brengen.
 - Middellange termijn (3 tot 10 jaar): de opgaven met een ruimtelijke component worden opgepakt (bijvoorbeeld via inzet van het verkavelingsinstrument); focus op het realiseren van de KRW-opgaven (2027) en de NPLG-opgaven (2030). Dit vraagt snelheid en urgentie, een adaptieve aanpak en blijvend innoveren.
 - Lange termijn (10 tot 25 jaar): doorkijk naar 2050. Dat lijkt soms ver weg, maar is dat niet. Voor een gemiddeld boerenbedrijf is het nu al van belang – voor de financiering van bijvoorbeeld een nieuwe stal of gesprekken over de opvolging van het bedrijf – om perspectief te hebben over ‘later’. Dit geldt uiteraard net zo goed voor andere sectoren, zoals de energiesector, de drinkwatervoorziening en de woningbouw.
 - We zijn transparant over later, in overleg over straks en pakken op waar we het nu al over eens zijn.
7. Koppeling met het RO-traject:
- Het UPLG is een belangrijke bouwsteen van het Provinciaal Ruimtelijk Voorstel Utrecht dat in oktober 2023 opgeleverd wordt.
 - We streven naar een slim gebruik van bestaande en nieuwe ruimtelijke ordeningsinstrumenten bij de totstandkoming.

Utrecht streeft naar een langjarig toekomstperspectief voor de blijvende agrariërs in de provincie.

4 Analyse landelijk gebied Utrecht

Afgelopen maanden is voor het UPLG in beeld gebracht welk (provinciaal) beleid relevant is, zijn onderzoeken bekeken en verschillende verkenningen gedaan op de NPLG-thema's. Dit hoofdstuk geeft op basis van deze analyse een beschrijving van de situatie in het Utrechtse landelijk gebied en de vraagstukken waar we mee te maken hebben. In de eerste paragrafen via een thematische insteek (water, natuur, stikstof, klimaat, landbouw, overige thema's). Aan het einde van dit hoofdstuk wordt dit per landschapstype geïntegreerd; hier wordt aan de hand van de stapeling van opgaven een duiding gegeven over de mate van dynamiek die we verwachten voor de toekomst van het gebied.

4.1 Water

Voor het NPLG is als opgave benoemd dat beleid voor inrichting van en beheer van het landelijk gebied aangepast worden aan het veranderende klimaat. In de Brief 'Water en bodem sturend' (november 2022) staan structurerende keuzes voor voldoende water, schoon en gezond water, ruimte voor water en bodem (zie bijlage 2). Daarnaast is er een aantal keuzes opgenomen voor specifieke gebieden, waaronder veenweidegebieden en hoge zandgronden. Toepassing van de structurerende keuzes uit de Brief 'Water en bodem sturend' leiden in zijn algemeenheid tot het robuuster en natter maken van het landelijk gebied in de provincie Utrecht. De toepassing van de structurerende keuzes zijn in lijn met het vigerend provinciaal programma 'Bodem en waterprogramma provincie Utrecht 2020-2027', maar geven er wel een verdere invulling en kleuring aan.

4.1.1 Waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water)

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn die in 2000 van kracht is geworden en als doel heeft de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater in Europa te waarborgen. Het is onzeker of alle KRW-doelen tijdig in 2027 gehaald zullen zijn, zowel voor grond- als oppervlaktewater. In 2024 zal onder leiding van het ministerie van IenW een tussenevaluatie voor de KRW worden uitgevoerd.

Uit deze evaluatie zal blijken of aanvullende KRW-maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen.

De al ingezette KRW-maatregelen leiden tot een belangrijke verbetering van de (grond)waterkwaliteit. Aanvullend is een ander type landbouw en bedrijfsmanagement nodig om de emissies naar bodem en water te verminderen, met name in kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden en op de hoge zandgronden. Het UPLG is hiervoor een belangrijk instrument. Door integrale stikstofaanpak en de transitie van de landbouw kan een grote stap worden gezet.

Oppervlaktewater

De doelen voor oppervlaktewater zijn erop gericht om te zorgen voor schoon en ecologisch gezond water en het voorkomen van achteruitgang van de kwaliteit van het water. De KRW schrijft voor dat alle wateren in 2027 in een goede toestand zijn, wat nu nog niet het geval is. Er is de afgelopen jaren al veel gedaan aan het terugdringen van de emissie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen, maar er is nog meer nodig om de ecologische doelen voor KRW en het overig water te kunnen halen.

In Utrecht zijn 60 zogenaamde regionale KRW-oppervlaktewaterlichamen. Van deze waterlichamen scoren de meesten matig op kwaliteit (fosfor, stikstof en biologie) en ook een flink aantal ontoereikend of zelfs slecht. De biologie van de waterlichamen ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug is in zijn algemeenheid kwalitatief beter dan die ten westen van de Heuvelrug.

In het UPLG speelt de belasting door nutriënten een belangrijke rol, omdat het een essentiële schakel vormt voor een goede waterkwaliteit. Streefwaarden voor ecologie-ondersteunende parameters, zoals nutriënten, temperatuur, zuurgraad en zuurstofconcentratie, zijn randvoorwaarden om de ecologische doelen te bereiken. In een groot deel van de provincie zijn de nutriënten bijna op orde, maar is er nog wel een restopgave. Soms is het voor een gezond evenwicht nodig om verder dan de norm voor nutriënten te gaan om het ecologisch systeem een duwt in de goede richting te geven.

Ecologische inrichting en beheer van sloten en oevers biedt veel kansen

Ook buiten de KRW-waterlichamen is het van belang dat de waterkwaliteit op orde is. Enerzijds omdat het water met elkaar in verbinding staat en anderzijds vanwege de risico's bij gebruik van gebiedsvreemd water en waterberging. Daarom zijn

ook 'doelen overig water' vastgesteld in het Bodem- en waterprogramma 2022-2027 (BWP). In Nederland is afgesproken dat hiervoor een inspanningsverplichting geldt.

Het NPLG/UPLG-traject biedt de kans om op het gebied van uit- en afspoeling en ook van inrichting en beheer in samenwerking met de landbouwsector tot extra (gebiedsgerichte) inzet te komen. Een voorbeeld is de aanpak Deltaplan Agrarisch Waterbeheer met bedrijfsbodem- en waterplannen en ecologische slotenplannen. Daarbij is een gebiedsbrede 'goede landbouwpraktijk' nodig, waarbij de uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen minimaal is en alle sloten en oevers ecologisch worden beheerd.

Op het gebied van inrichting en beheer zijn er kansen door het combineren van opgaven, zoals groenblauwe dooradering en de doelen overig water. Ecologisch beheer van sloten en oevers wordt gestimuleerd via het ANLB, maar het beschikbare budget is daar nu de beperkende factor. Er lijkt onder boeren veel draagvlak voor het realiseren van de blauwe dooradering via ecologisch beheer: het is een relatief eenvoudige ingreep met een groot effect. Daarbij komt dat een ecologisch beheerde, gezonde sloot diverse andere voordelen heeft: hoge biodiversiteit, habitat voor allerlei natuurdoelsoorten in Utrecht, hoge belevingswaarde, klimaatbestendig en een relatief lage uitstoot van broeikasgassen. Bovendien beperkt het de schade aan oevers door de rivierkreeft en een stevig begroeide oever kalft minder snel af bij hogere of wisselende slootpeilen.

Per 1 maart 2023 is het verplicht bufferstroken langs alle watergangen te hebben (op basis van het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn). De breedte varieert per type watergang van 1 tot 5 meter. In deze bufferstroken mogen geen mest en bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Het is van groot belang dat aanvullend beheervorschriften in deze bufferzones komen zodat ze ook langjarig ecologisch beheerd worden en daarmee bijdragen aan zowel waterkwaliteit als een natuurvriendelijke inrichting van watergangen en daarmee de groenblauwe dooradering. Via het ANLB kunnen agrariërs hier dan ook een vergoeding voor krijgen.

Bufferzones, een belangrijke maatregel langs beken op de hoge zandgronden

Aan de oostkant van de Utrechtse Heuvelrug, in de Gelderse Vallei, zijn zeven beken als KRW-waterlichamen aangewezen. Eén van de verplichte maatregelen uit het Addendum op het 7e AP is het realiseren van brede zones van 100-250m breed langs de KRW-beken.

In de Handreiking NPLG is aangegeven dat provincies met beekdalen op hoge zandgronden in het provinciaal programma landelijk gebied moeten vaststellen met welke combinatie van maatregelen de KRW-doelen kunnen worden behaald. Waar deze bufferzones komen te liggen wordt momenteel in samenwerking met het Waterschap Vallei en Veluwe en de provincie Gelderland uitgewerkt. Er wordt een combinatie gezocht met groenblauwe dooradering en de opgave Water en bodem sturend.

Kaderrichtlijn Water, grondwater

De doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) voor grondwater zijn erop gericht om te zorgen voor voldoende schoon grondwater voor de productie van drinkwater, de natuurgebieden, schone oppervlaktewateren en het voorkomen van achteruitgang van de kwaliteit van het grondwater.

Op het niveau van de grote grondwaterlichamen wordt voldaan aan de KRW-doelstellingen; chemie en grondwatervoorraad zijn op orde. Dit oordeel is gebaseerd op monitoringsgegevens uit het KRW-meetnet voor het hele grondwaterlichaam en getoetst aan de normen voor de zes drempelwaardestoffen en de EU-stoffen nitraat en bestrijdingsmiddelen. De *gewasbeschermingsmiddelen* zijn vooral lokaal een probleem in drinkwaterwingebieden.

Maar de regionale deeltesten laten zien dat binnen de provincie Utrecht niet overal aan de doelen wordt voldaan:

- de grondwaterafhankelijke beken in de Gelderse Vallei halen de oppervlaktewaterdoelen niet als gevolg van belasting vanuit het grondwater (nutriënten en bestrijdingsmiddelen);
- de grondwaterafhankelijke N2000-gebieden zijn (hydrologisch) nog niet op orde;
- de winningen Zeist en Lexmond vertonen voor enkele drempelwaardestoffen een stijgende trend in het (gemengde) ruwe water over de periode 2000 – 2018, arseen (Zeist) en bentazon (Lexmond). Deze test is mede bepalend voor het eindoordeel van de toestand voor de KRW (art.4);
- de winningen Groenekan, Zeist en Amersfoort Berg vertonen stijgende trends voor enkele andere stoffen. Dit betreft de stoffen chlooretheen (Groenekan en Zeist), tetrachlooretheen, cis- en trans dichlooretheen (Zeist) en alleen cis-dichlooretheen in Amersfoort Berg. Deze stoffen vallen onder de uitgebreidere drinkwatertest (art 7.3) die toetst op “alle” stoffen en kan gezien worden als een risico voor de zuiveringsinspanning op termijn. De stijgende trend en dalende trend in Zeist en Amersfoort

Berg zijn te verklaren als een gevolg van de grondwatersanering. In beide gevallen betreft het een sanering van stoffen door middel van afbraak van de betreffende stof. De restproducten vertonen een, verwachte, stijgende trend.

4.1.2 Klimaatbestendigheid provincie Utrecht: naar een robuust water- en bodemsysteem

We hebben de laatste jaren te maken gehad met droge zomers en daardoor schade aan onder andere landbouw en (reeds verdroogde) natuur. Met het veranderend klimaat zullen langere perioden van droogte vaker voorkomen, en de rivierafvoer afnemen. Terwijl we juist meer water nodig hebben voor het afremmen van bodemdaling in veenweidegebieden en we ook te maken hebben met een toenemende vraag naar drinkwater. We zullen dus moeten veranderen van een systeem dat ingericht is op het zo snel mogelijk afvoeren van water, naar het meer laten infiltreren van water waar het valt en het beter vasthouden van water in de bodem en het oppervlaktewater. Voor een deel kan dit door kleinschalige maatregelen (in het watersysteem, in de ruimtelijke en door te zorgen voor een gezonde bodem en een passende vegetatie), maar ook zal moeten worden gezocht naar grootschaligere waterbuffers.

Naast het vaker voorkomen van langere droge perioden, ontstaan er ook vaker piekbuien. Voor het opvangen van deze buien zal het water beter vastgehouden moeten worden waar het valt (om overlast elders te voorkomen). Dit moet nog verder worden uitgewerkt, in samenhang met het doorrekenen van de nieuwste klimaatscenario's van het KNMI, wat in 2023 gebeurt. Ook zullen er (boven)regionale waterbergingen aangewezen moeten worden om tijdelijk (enkele dagen) water op te slaan. Daarvoor zijn zoekgebieden in beeld voor berging van water uit het Amsterdam-Rijnkanaal, en voor regionale waterberging waaronder langs de Gekanaliseerde Hollandse IJssel.

Omgaan met wateroverlast en droogte vraagt een samenhangende aanpak. De aanpak vraagt ook een gebiedsspecifieke invulling afhankelijk van de bodemopbouw en het gebruik van het land. De vraagstukken die in de lage delen van de provincie (veenweiden en riviereengebied) spelen zijn anders dan in de hogere delen (heuvelrug en vallei met de beekdalen). Inzoomend op enkele landschapstypen daarover het volgende.

Het veenweidengebied (Utrechtse deel Groene Hart en Eemland)

In de structurende keuzes van water en bodem sturend is door het Rijk opgenomen dat de veenweiden moeten vernatten naar een waterstand van 40 tot 20 cm beneden maaiveld ten behoeve van de reductie van de uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodems. In het UPLG vertalen wij dit als de zomergrondwaterstand (zie ook de Regionale Veenweidestrategie Utrechtse veenweiden, 2022).

Bij het vernatten van de veenweiden komt een aantal uitdagingen in het waterbeheer naar voren, indien maatregelen tegen de uitstoot van broeikasgassen worden genomen, te weten:

- Waterbeschikbaarheid: is er voldoende water beschikbaar om het veen in het Groene Hart in droge tijden nat te houden?
- Wateroverlast bij piekbuien: de wateroverlast zal toenemen, omdat er minder ruimte voor waterberging in het systeem is bij vernatting.
- Waterkwaliteit: het opzetten van waterpeilen leidt (tijdelijk, maar toch enkele jaren) tot meer uitspoeling van nutriënten uit de veenbodem naar de sloot, en bij onvoldoende oeverkwaliteit kan het ook leiden tot meer baggervorming en daarmee grotere methaanuitstoot uit sloten.
- Daarnaast is het goed te beseffen dat de samenstelling van de bodem in het veenweidegebied niet overal hetzelfde is; deze varieert van klei op veen tot puur veen. Ook zijn er hoogteverschillen aanwezig. Dit betekent dat de hier genoemde uitdagingen vragen om een aanpak met maatwerk per gebied.

De Utrechtse Heuvelrug en flanken (Utrechtse Heuvelrug, noordelijke deel Kromme Rijngebied, overgang naar Gelderse Vallei)

Er zijn meerdere opgaven in dit gebied die het nodig maken om in het UPLG integraal te gaan werken aan een robuust en toekomstbestendig watersysteem. Klimaatverandering maakt deze opgaven steeds urgenter. In grote lijnen bestaan de wateropgaven uit:

- Het tegengaan van verdroging van de natuur op de Heuvelrug en zijn flanken.
- Het beperken van schade door droogte aan landbouw en erfgoed.
- Het voorkomen van wateroverlast.
- Het inpassen van een duurzame drinkwatervoorziening bij een toenemende vraag.
- Robuuster maken van het watersysteem op de flanken, zoals in het Langbroekerweteringgebied

Om de opgaven en oplossingen hiervoor in beeld te brengen werkt een brede coalitie van gebiedspartners samen aan de Blauwe Agenda Utrechtse Heuvelrug. De uitvoeringsagenda Blauwe Agenda is op 25 april 2023 vastgesteld door GS (en ook door de andere gebiedspartners). Hier komen maatregelen aan de orde zoals het vergroten van infiltratie van regenwater, het vasthouden van water in de hogere flanken, het beter benutten van het kwelwater door kwelherstel naar natuurgebieden en het wegleiden van oppervlakkig afstromend water om wateroverlast te voorkomen. Al deze opgaven hebben waarschijnlijk gevolgen voor het huidige ruimtegebruik op de flanken van de Heuvelrug (zoals de Langbroekerwetering en Oostelijke Vechtplassen).

Het rivierengebied (zuidelijk deel Kromme Rijngebied)

In het rivierengebied is de noodzaak voor ingrijpen in het watersysteem en landgebruik minder groot, vanwege de ligging langs de rivier en omdat het watersysteem al robuuster gemaakt wordt door de in gang gezette dijkversterkingen (vrijwel alle dijken langs de Nederrijn en Lek worden tot circa 2030 versterkt). Dit betekent niet dat er geen aanpassingen nodig zijn in relatie tot de klimaatverandering. In dit gebied is een aantal zoekgebieden voor waterberging. Een aandachtspunt is ook de toekomstige watervoorziening voor de fruitteelt.

4.2 Natuur

De analyses vanuit natuur gaan over de Natura 2000-gebieden, het Natuurnetwerk Nederland, de opgaven vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn zowel binnen als buiten de Natura 2000-gebieden, de Bossenstrategie en de groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied. Deze opgaven zijn vaak goed te combineren en vallen deels ook samen. Ook vallen de natuuropgaven vaak samen met een aantal belangrijke wateropgaven, zoals het herstel van het kwelwatersysteem of het herstel van de beekdalen of met klimaatopgaven (reductie broeikasgassen uit veenbodems). In paragraaf 4.7 en verder gaan we dieper in op die verwevenheid.

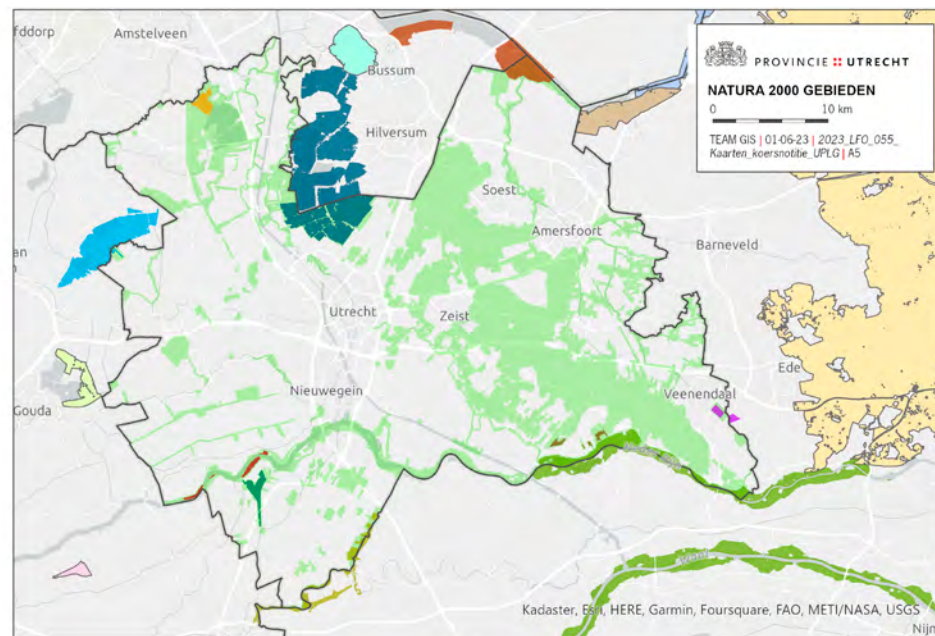
4.2.1 Natuurherstel Natura 2000-gebieden

Uit de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (2021) is de resultaatsverplichting opgenomen om tot reductie van stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden te komen. De onlangs bij de Ecologische Autoriteit ingediende Natuurdoelanalyses laten voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in Utrecht zien dat er nog te veel stikstof in de natuur komt en dat ook verdroging en versnippering maken dat de natuur nog steeds achteruitgaat. De maatregelen die de grootste impact hebben op de omgeving van de Natura 2000-gebieden zijn:

- Het terugbrengen van de stikstofuitstoot in een zone rondom het Natura 2000-gebied.
- Het herstel van het hydrologisch systeem (hogere waterstanden in de omgeving of meer dynamiek in het waterpeil).
- Het realiseren van ecologische verbindingen tussen natuurgebieden en uitbreiding van het areaal natuurgebieden (meer ruimte nodig voor natuur).
- Intensiever of geoptimaliseerd beheer en aanpak van invasieve exoten.

De stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden liggen verspreid over de provincie Utrecht, vaak langs de grens met één van onze buurprovincies. Zo liggen in het veenweidengebied de laagveengebieden van Botshol en Noorderpark (het Utrechts deel van de Oostelijke Vechtplassen), de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en het moerasgebied de Zouweboezem. Langs de rivieren liggen de twee Natura 2000-gebieden Uiterwaarden Lek en Linge & Diefdijk. In het Kromme Rijngebied liggen de landgoederen Kolland en Overlangbroek (nabij de Langbroekerwetering) en de Rijntakken langs de Nederrijn. Tot slot liggen in de Gelderse Vallei op de grens van Utrecht en Gelderland de blauwgraslanden van Natura 2000-gebied het Binnenveld.

In de bijlagen achteraan dit document zijn de belangrijkste maatregelen per Natura 2000-gebied samengevat weergegeven.

Kaart 1, Natura 2000-gebieden in en grenzend aan de Provincie Utrecht.

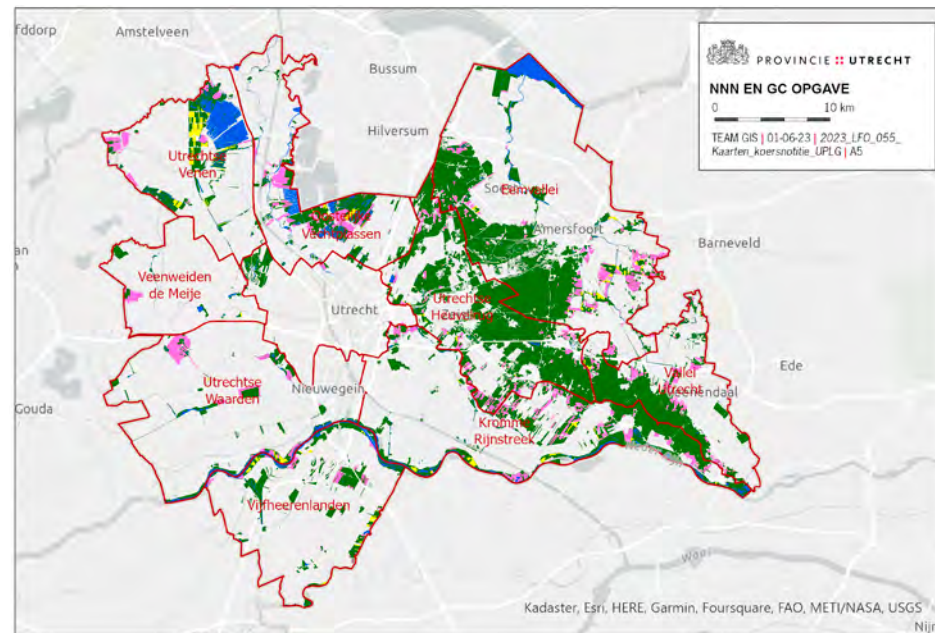

4.2.2 Natuurnetwerk Nederland (NNN)

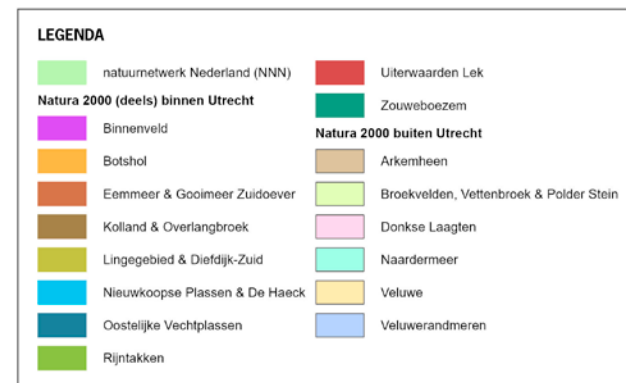
De NNN-opgave is totaal 1.570 ha functieverandering en 4.264 ha inrichting en moet in 2027 gerealiseerd zijn. De Groene Contour (GC) opgave is totaal 3.000 ha en moet in 2040 gerealiseerd zijn. De realisatie blijft echter achter bij de verwachte voortgang. Daarom is de Realisatiestrategie natuuropgave provincie Utrecht opgesteld (vastgesteld door GS 13-12-2023). Met deze strategie geven wij aan waar en op welke manier wij meer tempo willen maken met het realiseren van nieuwe natuur ten behoeve van de NNN- en Groene Contour-opgave.

We kiezen er voortaan voor de NNN-opgave nu ook in de Groene Contour en de agrarische percelen in het NNN te laten landen zodat de NNN-opgave versneld uitgevoerd kan worden. De NNN-opgave krijgt hiermee voorrang op de GC-opgave. Hiermee wordt het zoekgebied voor de ontwikkeling van nieuwe natuur uitgebreid met bijna 3.000 hectare. Het zoekgebied had een omvang van 1.000 hectare en wordt nu 4.800 hectare. Deze gronden liggen vooral in of bij de volgende gebieden:

- Langs de rivieren (Lek, Hollandse IJssel, Linge, Vecht en Rijn).
- In het veenweidegebied Groene Hart voor vernatting ten behoeve van weidevogels.
- Op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug (inclusief het gebied Langbroekerwetering).
- Aangrenzend aan de verschillende Natura 2000-gebieden voor het vergroten en verbinden van natuur.
- Versterking van de landgoederen: het landgoederengebied van de Gelderse Vallei, landgoed Linschoten en diverse landgoederen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug.

Kaart 2, Natuurnetwerk Nederland (inclusief zoekgebieden)

Aandachtspunt bij het reeds aanwezige Natuurnetwerk Nederland zijn de omvangrijke plannen van het Ministerie van Defensie voor de defensierreinen in de omgeving Soesterberg. Deze plannen vragen aandacht in relatie tot het behoud van het robuuste natuurnetwerk op de Utrechtse Heuvelrug.

4.2.3 Vogel- en Habitatrichtlijngebieden (met name buiten Natuurnetwerk Nederland)

Vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) hebben we als lidstaat Nederland de verplichting om beschermde soorten en habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen. De uitvoering van de VHR-opgave is in het Decentralisatieakkoord Natuur (2011) belegd bij de provincies. De Europese verordening natuurherstel, die naar verwachting per 2024 in werking treedt, zal hier een bindende planning aan verbinden. In deze verordening is de doelstelling opgenomen voor 100% doelbereik in 2050. In het NPLG is ervoor gekozen om in 2030 de overbrugging van 30% van het gat tussen de huidige staat van instandhouding en een gunstige staat van instandhouding voor alle VHR-beschermde habitattypen en soorten te realiseren.

In opdracht van het Ministerie van LNV is indicatief in beeld gebracht wat nodig is om soorten en habitats in een gunstige staat te brengen. Hoewel het nog onduidelijk is wanneer deze indicatieve verdeling over de provincies een definitieve status krijgt, is het wel duidelijk dat het om een grote opgave gaat. Het is daarom verstandig hier nu al op te anticiperen, zodat we dit kunnen meenemen in de integratieslag en we later niet nog met aanvullende omvangrijke maatregelen hoeven te komen. De indicatieve opgave voor de VHR in de provincie is, onder voorbehoud, als volgt:

- Agrarische natuur (met agrarisch natuurbeheer):
 - *open grasland* (voor weidevogels), circa 8.100 (2030) tot 27.000 (2050): deze opgave is met name voor de veenweidegebieden en betreft tot 2050 een zeer groot deel van het veenweidegebied.
 - *open akkerland*, circa 345 (2030) tot 1.500 (2050) extra hectare: deze opgave speelt met name op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug, in het Kromme Rijngebied en in de Gelderse Vallei.
 - *groenblauwe dooradering*, circa 2.760 (2030) tot 9.200 (2050): deze opgave kan in het gehele agrarisch gebied van de provincie Utrecht landen. Zie paragraaf 4.3.5 voor een verdere toelichting.

- Natuur:
 - *nieuwe natuur buiten de huidige NNN*, 848 (2030) tot 2.825 (2050) hectare: bedoeld voor bijvoorbeeld moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden. Deze opgave kan in verschillende landschapstypen een plek krijgen zoals in de Gelderse Vallei (beekdalen, blauwgraslanden en landgoederen), de veenweiden (bijvoorbeeld de moerassen) en het Kromme Rijngebied.
 - *nieuwe natuur binnen de huidige NNN via omvorming van natuur*, 117 (2030) tot 391 (2050) hectare: deze opgave betreft eveneens verschillende habitattypen en kan in verschillende landschapstypen een plek krijgen zoals in de Gelderse Vallei (beekdalen, blauwgraslanden en landgoederen), de veenweiden (bijvoorbeeld de moerassen) en het Kromme Rijngebied.

4.2.4 Bossenstrategie

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat er 10% meer bos komt in Nederland. Dit heeft het Rijk samen met de provincies nader uitgewerkt in de landelijke Bossenstrategie “Bos voor de toekomst” (2020). Het Strategisch bosbeleid van provincie Utrecht (2022) betreft een provinciale uitwerking tot 2040 met als overkoepelende visie: “Meer, vitaal, toekomstbestendig, beschermd en maatschappelijk gewaardeerd bos”. Om dit te bereiken is het onder andere nodig 1.500 hectare nieuw bos in de provincie Utrecht tot 2040 te realiseren, waarbij tot 2030 900-950 hectare gerealiseerd moet zijn. Er is een analyse gemaakt welke gebieden in Utrecht kansrijk zijn voor de ontwikkeling van nieuw bos. In de volgende gebieden is de ontwikkeling van bos het meest van toegevoegde waarde:

- De landgoederen rondom de beekdalen in de Gelderse Vallei.
- De flanken van de Utrechtse Heuvelrug.
- De westzijde van de regio Utrecht, aangrenzend aan het stedelijk gebied.

4.2.5 Groenblauwe dooradering

Uit de recente analyse van de groenblauwe dooradering in de provincie Utrecht blijkt dat in tenminste 3% van het Utrechtse agrarisch gebied al lijnvormige landschapselementen aanwezig zijn. In de praktijk zal het iets meer zijn omdat niet alle gegevens beschikbaar zijn. Deze landschapselementen kunnen verschillend van vorm zijn: houtig (houtwallen/-singels, hagen en knotbo-

men), nat (natuurvriendelijke oevers en poelen) en rand (bloem- en kruidenrijke graslanden van bermen en dijken). Wat ze gemeen hebben, is dat ze allemaal in het agrarisch gebied liggen met als doel de biodiversiteit hier te verbeteren (Deltaplan Biodiversiteitsherstel, 2018).

De kansen voor deze elementen verschillen per Utrechts landschap: de houtige elementen sluiten beter aan bij de landschappen in het oosten (Gelderse Vallei, flanken van de Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijngebied), terwijl de natte elementen passen bij het landschap in het westen (veenweiden). Bij de prioritering voor het ontwikkelen van extra groenblauwe dooradering is het logisch om te zoeken naar gebieden waar veel (natuur)opgaven samen komen, zoals NNN, KRW-doelen overig water (waternatuur) en verbindingzones voor de otter. En in het prioritaire veenweidegebied zorgen natuurvriendelijke oevers voor een verbetering van de waterkwaliteit, omdat dan minder sprake is van afkalving van de oevers.

Per 1 maart 2023 is het verplicht bufferstroken langs alle watergangen te hebben (op basis van het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn); de breedte varieert per type watergang van 1 tot 5 meter. In deze bufferstroken mogen geen mest en bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Dit biedt kansen voor een natuurvriendelijke inrichting van deze watergangen en daarmee voor de groenblauwe dooradering. Naast inrichting van watergangen is het belangrijk om te kijken naar beheer. Utrecht heeft zeer veel kilometers sloot, waar ecologisch beheer kan zorgen voor het versterken van biodiversiteit, klimaatrobuustheid en reductie broeikasgassen (een gezondere sloot kan beter tegen de effecten van weersextremen en stoot minder methaan uit). Ook de belevingswaarde wordt groter naarmate de sloten ecologisch gezonder zijn. Er blijkt onder boeren veel draagvlak voor het realiseren van de blauwe dooradering via ecologisch beheer van de sloten, het is een relatief eenvoudige ingreep met een groot effect.

4.3 Stikstof

In maart 2022 is het Handelingskader gebiedsgerichte aanpak stikstof vastgesteld door Provinciale Staten. Het Handelingskader ging ook al uit van een integrale aanpak op gebiedsniveau, breder dan uitsluitend een aanpak gericht op stikstofreductie. Wel beperkte de aanpak in het Handelingskader zich tot de gebieden in de directe omgeving van de Natura-2000 gebieden. In juni 2022 kwam het Rijk met de startnotitie NPLG. Hiermee werd de scope van de gebiedsgerichte aanpak sterk verbreed en in feite uitgebreid tot het hele landelijk gebied van de provincie. In de inleiding is dit al toegelicht.

In de startnotitie NPLG van juni 2022 heeft het Rijk richtinggevende reductiedoelen voor stikstof geformuleerd. Voor Utrecht betreft dit een reductiedoelstelling van 46% ammoniakemissie uit de landbouw in 2030 ten opzichte van het referentiejaar 2018. De overige sectoren moeten ook hun stikstofemissie reduceren. Het Rijk ontwikkelt hiervoor een aanpak.

Dit richtinggevende reductiedoel voor ammoniak dient in het UPLG vertaald te worden in een (richtinggevende) ruimtelijke vertaling van de benodigde stikstofreductie. Deze inzet is onderdeel van de totale stikstofreductie die nodig is voor de landelijke doelen, hiervoor gelden de volgende omgevingswaarden:

- 40% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2025)
- 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2030)

Het lijkt erop dat voor de meeste Utrechtse Natura-2000 gebieden bovengenoemde omgevingswaarden binnen bereik zijn. Echter, de verspreiding van stikstof beperkt zich niet tot de directe omgeving van de bron, maar ook in de verdere omgeving. Daarom is een belangrijke opgave om ook de zogenaamde stikstofdeken te verdunnen.

4.3.1 Varianten ruimtelijke differentiatie

Ter invulling van de richtinggevende ruimtelijke vertaling zijn als theoretische verkenning drie varianten geformuleerd, die elk gebaseerd zijn op enkele structurerende principes:

Variant 1: geen ruimtelijke differentiatie.

Dit betekent voor de gehele agrarische sector in de provincie een gelijke doelstelling van 46% reductie van de ammoniakemissie, ongeacht de ligging ten opzichte van de Natura2000-gebieden of andere natuurgebieden.

Variant 2: beperkte ruimtelijke differentiatie.

Dit betekent het volgende:

- Rondom het Habitatrictlijn gedeelte van de Natura 2000-gebieden hanteren we een overgangszone van 1 km met een hoge doelstelling van 70% emissiereductie omdat we weten dat maatregelen dicht bij (binnen een kilometer) een veel groter effect hebben dat maatregelen

verder weg. Binnen die 1km zone gaan we uit van een 500 meter zone, direct grenzend aan het Natura 2000-gebied, waar alleen zeer extensief grondgebruik mogelijk is. Dat wil zeggen een veebezetting van maximaal 1 GVE/ha en toepassing van een beperkte hoeveelheid vaste mest in balans met de bodem en in de veenweidegebieden in balans met weidevogelbeheer. Binnen de Natura 2000 gebieden mag alleen begrazing plaatsvinden voor zover dat nodig is voor het beheer.

- In de rest van de provincie (dus buiten de overgangszones) geldt dan een doelstelling van 44% emissiereductie om in totaliteit op de 46% gemiddeld voor de gehele provincie uit te komen.

Variant 3: sterke ruimtelijke differentiatie.

In deze variant worden de reductiedoelstellingen voor stikstof gedifferentieerd op basis van de andere opgaven, veelal een stapeling van opgaven, die leidend zijn in verschillende gebieden. De reductiedoelen voor stikstof zijn hier dus volgend en worden 'meegekoppeld' met andere opgaven. Dit betekent:

- Als basis gaan we overal uit van circa 30% reductie, omdat bekend is dat met voer- en managementmaatregelen dit percentage relatief eenvoudig te halen is (bron: Aanpak Netwerk Praktijkbedrijven).
- In gebieden waar meerdere opgaven spelen, zoals bijvoorbeeld in de veenweiden, de beekdalen en in de Langbroekerwetering, kan de reductie hoger omdat we vanuit andere opgaven hier ook al een flinke omslag in de agrarische bedrijfsvoering nastreven (meervoudig doelbereik). Hier lift als het ware de stikstofopgave mee met andere opgaven. Omdat hier meerdere opgaven spelen, zijn hier waarschijnlijk ook meer mogelijkheden voor compenserende maatregelen. Hier gaan we uit van in totaal ca 60% reductie (dus inclusief de basis van 30%).
- In de overgangszones rondom N2000-gebieden (de 1km-zones) is het logisch om uit te gaan van een nog wat hoger percentage vanwege de grotere effectiviteit van de maatregelen dichtbij de stikstofgevoelige natuur. Om die reden gaan we hier uit van in totaal tot 70% reductie, net als in variant 2.

Variant 3 leidt tot een totaal gemiddelde van ca. 44% reductie voor de hele provincie. (2% verwijderd van de 46% stikstofreductie voor de gehele provincie Utrecht).

4.4 Klimaat

Klimaatdoelen In Nederland zijn indicatief vastgesteld in het coalitieakkoord en het ontwerp-beleidsprogramma Klimaat. Daarin is afgesproken om 55 procent broeikasgasemissiereductie te realiseren in 2030, met een beleidsinzet van 60 procent reductie ten opzichte van 1990. Alle sectoren dragen hieraan bij. Voor de landbouw geldt een indicatieve restemissieopgave van 18,9 megaton CO2 eq. (equivalenten) in 2030. Daarbij geldt landelijk een reductieopgave van 5 Megaton CO2 eq. (waarvan 3,8 megaton methaanreductie conform afspraken Global Methane Pledge) voor de veehouderij (inclusief mestaanwending) gekoppeld aan de gecombineerde aanpak.

De klimaatopgave tot 2030 is slechts een tussenstap tot 2050.

De klimaatopgave voor het landelijk gebied in Utrecht betreft de reductie van broeikasgassen uit veenbodems (veenweidegebied), de methaanreductie in de veehouderij en het vastleggen van CO2 via aanleg van bos. Het laatste onderwerp is hiervoor meegenomen in de paragraaf Natuur-Bossenstrategie.

4.4.1 Reductie uitstoot methaan veehouderij

Twee derde van de methaanemissie in Nederland is afkomstig uit de veehouderij. Binnen de veehouderij is 77% van de uitstoot van methaan afkomstig uit de melk-vee- en rundveehouderij en 14% uit de mestopslagen van de varkenshouderij. De Nederlandse land- en tuinbouw stootte in 2020 in totaal 14,5 megaton CO2 equivalenten aan methaan uit, waarvan 13,4 megaton uit de veehouderij en de akkerbouw. In de veehouderij en akkerbouw is methaanuitstoot te herleiden naar stallen, mestopslag, weidebemesting, maag- en darm fermentatie en mestbewerking. De indicatieve opgave voor Utrecht is 0,3 megaton CO2 equivalenten. Methaanemissie in de veehouderij komt met name vrij bij het verteringsproces van herkauwers (bijvoorbeeld runderen, schapen, geiten) en tijdens de opslag van mest. De opgave kan behaald worden vanuit een combinatie van zowel generieke maatregelen (vaak via voer- en managementmaatregelen) als gebiedsspecifieke maatregelen (krimp van de veestapel).

Op welke locaties precies de reductie van de methaanemissie wordt gerealiseerd, is voor het behalen van de klimaatopgave niet belangrijk. Een koppeling met andere opgaven (bijvoorbeeld de stikstofopgaven) ligt voor de hand.

Het realiseren van deze reductie is nadrukkelijk een gezamenlijke opgave van Rijk en provincies met een mix van generieke en gebiedsgerichte maatregelen die een plek krijgen in de gebiedsprogramma's.

4.4.2 Vermindering emissie broeikasgassen uit veenbodems (veenweidengebied)

Vanuit het Klimaatakkoord (2019) is de landelijke doelstelling 2030 voor het terugdringen van de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen uit veenbodems met 1 megaton (Mton) CO₂-equivalenten. De zes veenweidenprovincies hebben ieder een indicatieve doelstelling toegewezen gekregen die daarvan is afgeleid. De Utrechtse indicatieve doelstelling voor de reductie van de jaarlijkse broeikasgasuitstoot is 0.09 megaton CO₂-eq. In de Regionale Veenweiden Strategie (RVS) Utrechtse veenweiden (2022) is aangegeven dat deze doelstelling grotendeels te halen is met technische maatregelen om de zomergrondwaterstand te verhogen. Een voorbeeld van technische maatregelen zijn waterinfiltratiesystemen in combinatie met hogere slootpeilen. Dit is goed te combineren met een gangbare melkveehouderij. In een klein deel van het veenweidengebied is echter meer nodig om in zijn totaliteit tot die 0.09 Mton reductiedoelstelling te komen. Hier hebben we het over een sterkere vernatting via het verhogen van de zomergrondwaterstand (en slootpeilen) tot 20cm onder maaiveld. Dit betekent een sterke transitie in landgebruik. De gangbare melkveehouderij is hier niet meer mee te combineren. Juist hier is het goed om te zoeken naar combinatie van opgaven (meervoudig doelbereik) of naar een geheel andere vorm van landbouw die is aangepast aan zeer natte omstandigheden, zoals bijvoorbeeld 'Boeren op Hoog Water' of 'natte teelten'. Deze zijn echter nog in het stadium van praktijkproeven. Omzetting naar natuur of natuurinclusieve landbouw met hoge grondwaterstanden (afgevaardigde gronden) is hier ook een goede mogelijkheid.

Deze koers zoals aangegeven in de RVS komt wat richting betreft goed overeen met een belangrijk sturend principe uit de Kamerbrief Water- en Bodem Sturend (WBS, november 2022) waarin voor de laagveengebieden in Nederland gesproken wordt over een grondwaterstand van 20-40cm onder maaiveld om de bodemdaling te minimaliseren en de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Tegelijkertijd wordt met de Water- en Bodem Sturend brief ook gevraagd om de inlaat van water te minimaliseren. Dit kan door het overschot van regenwater in de winter vast te houden (waterbuffering), echter daarvoor is veel ruimte nodig,

dus op die plekken zou dat ook een transitie vragen. Voor de sterkere vernatting en waterbuffering zal gekozen moeten worden voor slimme plekken. Daarbij is het logisch om te kijken naar de plekken waar de grootste effecten voor de reductie van broeikasgasemissies zijn te halen (sterk dalende en/of natte gebieden), de kleinste negatieve effecten op waterkwaliteit optreden (dus niet in de fosfaat-verzadigde percelen) en/of daar waar combinaties zijn te maken met andere opgaven zoals de aanpak van stikstof bij de N2000 gebieden, de ontwikkeling van nieuwe weidevogelkerngebieden vanuit de VHR-opgaven en de meekoppelkansen bij de energietransitie (verhogen grondwaterstanden is goed te combineren met zonnepanelen).

4.5 Landbouw

De Provinciale Staten hebben in 2018 de 'Landbouwvisie 2018: landbouw met perspectief' vastgesteld. Het doel van deze visie staat nog steeds overeind: een duurzame en rendabele landbouw in de provincie Utrecht. In deze paragraaf gaan we in op de huidige landbouwstructuur, de uitdagingen waar de agrarische sector met de NPLG-opgaven voor staat en de kansen die dit biedt. Tot slot geven we een beeld van de PAS-melders in de provincie Utrecht: agrariërs die sinds de uitspraak van de Raad van State in 2019 over het Programma Aanpak Stikstof (PAS) momenteel over geen benodigde natuurvergunning beschikken.

4.5.1 Huidige landbouwstructuur

Voor de landbouw is een analyse gemaakt van de huidige landbouwstructuur in de provincie Utrecht gebaseerd op cijfers van het CBS uit 2020. Daaruit blijkt het volgende:

- Er zijn 2.338 primaire land- en tuinbouwbedrijven, waarvan 75% in de graasdierhouderij (met 45% van het totaal aantal bedrijven in de melkveehouderij), 7% met een gespecialiseerd fruitbedrijf (landelijk 3%), 5% hokdierbedrijf (landelijk 6%) en 13% overige bedrijven zoals akkerbouw, tuinbouw en combinatiebedrijven (landelijk 41%). De laatste jaren is er een sterke toename in geitenhouderijen en in mindere mate van de schapen- en vleesveehouderij. Nuancering bij de toename van geitenhouderijen is dat nieuwe bouwvergunningen ten behoeve van de geitenhouderijen op basis van de bouwstop in de Omgevingsverordening niet meer mogelijk zijn.

- De primaire agrarische bedrijven hebben ruim 70.000 hectare grond in de provincie Utrecht in gebruik (de totale oppervlakte van de provincie is 150.000 hectare).
- Het aantal bedrijven met een bedrijfshoofd dat ouder is dan 50 jaar en geen opvolger heeft, betreft 39% van het totaal. Dit aandeel is vergelijkbaar met dat van Nederland als geheel. Deze potentiële stoppers hebben 29% van het landbouwareaal in gebruik (ruim 20.000 hectare).
- Verbredingsactiviteiten spelen een belangrijke rol op de landbouwbedrijven in Utrecht. Op 1.341 of 58% worden één of meer verbredingsactiviteiten uitgeoefend. Landelijk is dit percentage met 43% aanzienlijk lager. Vooral het aantal bedrijven met huisverkoop, agrarisch natuurbeheer en stalling van goederen en dieren nam toe.
- In economisch opzicht zijn de Utrechtse agrariërs gemiddeld kleiner dan in de rest van het land, de gemiddelde opbrengst is slechts iets meer dan 60% van het landelijk gemiddelde.
- De landbouwstructuur in het westen en oosten van de provincie vertonen duidelijke verschillen:
 - Het overgrote deel van de 1.375 landbouwbedrijven in het westelijk deel van Utrecht (met name het veenweidegebied) bestaat uit graasdierbedrijven. Dit zijn voor het grootste deel gespecialiseerde melkveebedrijven, maar daarnaast zijn er ook veel overige graasdierbedrijven, zoals vleesvee-, schapen-, geiten- en gemengde graasdierbedrijven.
 - In het oostelijk deel van Utrecht (Gelderse Vallei, Kromme Rijnstreek, Utrechtse Heuvelrug en Eemland) bestaat van de 955 landbouwbedrijven 67% uit graasdierbedrijven (637). Dit zijn voornamelijk melkveebedrijven, maar er zijn ook relatief veel overige graasdierbedrijven. De melkveehouderij in het oosten is intensiever dan in het westelijk deel van de provincie. Daarnaast zijn er relatief veel hokdierbedrijven (82), fruitbedrijven (77) en overige bedrijven (153).

4.5.2 Uitdagingen

Uit de analyses van de opgaven voor natuur (en stikstof), water en klimaat blijkt dat zij gevolgen zullen hebben voor de landbouw. De belangrijkste uitdagingen voor de agrarische sector zijn als volgt samen te vatten:

- **Aanpassen van de agrarische bedrijfsvoering** voor de opgaven en doelen op het gebied van water, natuur en klimaat. Dit betekent: verminderen uitstoot stikstof en broeikasgassen, verminderen af- en uitspoeling van nutriënten en landbougerelateerde stoffen, ecologisch beheer van de watergangen, aanpassingen aan een meer klimaatbestendig en natter landelijk gebied, met name in de Veenweiden, op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug en in de beekdalen van de Gelderse Vallei.
- **Het benutten van nieuwe mogelijkheden** voor de agrarische bedrijfsvoering (met een nieuw verdienmodel) zoals verbreding van de landbouw, agroforestry, agrarisch natuurbeheer en de realisatie van landschapselementen (groenblauwe dooradering).
- Het op specifieke plekken transformeren van landbouwgebied naar andere functies (bijvoorbeeld natuur, wateropvang, wonen/werken, recreatie, opwekken duurzame energie).

Uit Landbouwbrief 28 november 2022:

Omschakelen door nieuwe producten en diensten aan te bieden en over te gaan op een andere bedrijfsvoering, zoals:

- biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw;
- het produceren van nieuwe producten zoals hernieuwbare energie (bijvoorbeeld vergisting van mest), het telen van gewassen om in nieuwe vragen te voorzien (bijvoorbeeld nieuwe eiwitten of vezelgewassen voor de productie van biobased bouwmaterialen);
- maatschappelijke diensten (bijvoorbeeld beheer van watergangen, natuurbeheer en natuurontwikkeling door boeren). Voor landbouwgrond met een substantiële natuurfunctie wordt, conform het Coalitieakkoord, het instrument 'landschapsgrond' geïntroduceerd;
- multifunctionele landbouw: combinatie van landbouw met recreatie, agrotourisme, zorg, boerderijeducatie, agrarische kinderopvang, of een boerderijwinkel.

4.5.3 Kansen

Op het eerste gezicht lijken de NPLG-opgaven de complexiteit van de vraagstukken voor de landbouwsector alleen maar te vergroten. Het gaat immers niet meer alleen over de stikstofopgave, maar veel breder over de opgaven voor natuur, water en klimaat. Het goede hiervan is dat we hiermee de vraagstukken in het landelijk gebied in samenhang kunnen benaderen, meer vanuit een systeembenadering dan vanuit losse individuele vraagstukken. We kunnen hiermee een ontwikkeling in gang zetten die gericht is op een landbouwsysteem dat wat milieubelasting betreft meer in balans is en daardoor bijdraagt aan een gezondere leefomgeving en duurzame maatschappij. De rol van de agrarische sector wordt hierdoor breder: niet alleen voedselproducent maar ook landschapsbeheerder en leverancier van ecosysteemdiensten. Bij dit alles horen nieuwe verdienmodellen zodat de boer vanuit deze bredere rol ook nog steeds een goede boterham kan verdienen. De afspraken in het Landbouwakkoord, waar in deze periode nog volop over wordt onderhandeld, moet hiervoor de basis bieden. Het vraagt een bijdrage van de gehele keten.

Deze vraagstukken zijn complex. Er zijn voortdurend onzekerheden en nieuwe uitdagingen. Pasklare oplossingen zijn er niet. Het is als rijden in de mist maar wel ongeveer weten welke kant je uit wilt gaan. De grote kans en die we nu hebben is om gezamenlijk flinke stappen te zetten. De urgentie is groot en het besef van de benodigde transitie is bij alle partijen aanwezig. Het gaat nu vooral om het hoe. De grote winst voor de agrarische sector is dat dit deze transitie naar een meer circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw een grote kans biedt voor een stevig toekomstperspectief met langjarige duidelijkheid over essentiële zaken, een sector die maatschappelijk gewaardeerd wordt en economisch rendabel is.

4.5.4 PAS-melders

Utrecht heeft ongeveer 150 PAS-melders, bijna uitsluitend agrarische bedrijven, en een onbekend aantal interimers. Deze bedrijven hebben buiten hun schuld geen natuurvergunning. Het is van groot belang dat deze bedrijven gelegaliseerd worden. Primair is dit een verantwoordelijkheid van het Rijk, maar de provincie Utrecht wil hier waar mogelijk aan bijdragen. Legalisatie is tot nu toe lastig gebleken, het verkrijgen van stikstofruimte is lastig, maar ook extern salderen is nauwelijks mogelijk omdat dan voldaan moet zijn aan het additionaliteitsvereiste

(er moet onderbouwd worden dat de stikstofruimte niet nodig is voor instandhouding van de natuur en ingezet kan worden voor legalisatie).

4.6 Overige thema's

Naast de opgaven vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied zijn er andere ruimtelijke opgaven die gevolgen hebben voor de toekomstige inrichting van het landelijk gebied. In onze analyse hebben we deze daarom meegenomen.

4.6.1 Wonen, werken en groen op de grens van stad en land

Een aantal meer stedelijke opgaven uit de provinciale Omgevingsvisie en afspraken met Utrechtse regio's en het Rijk hebben gevolgen voor de inrichting van het landelijk gebied. Het gaat dan om de uitbreiding van steden en dorpen met woon- en werklocaties, inclusief mobiliteit, maar ook over het toevoegen van groen en landschap rondom stad en dorp ten behoeve van recreatie en klimaatadaptatie (Groen groeit mee). Al deze ontwikkelingen brengen een claim op de ruimte met zich mee. Voor de eerste provinciale ruimtelijke doorrekeningen van deze ruimteclaims zie het 'Memo ruimtegebruik nu en in de toekomst', vastgesteld door GS 20-12-2022). In bijna alle Utrechtse landschappen speelt deze verstedelijkingsopgave op de grens van stad en land, zowel meer grootschalig in regio's als Utrecht-Amersfoort en Foodvalley als kleinschaliger bij uitbreidingen van dorpen. In het Memo ruimtegebruik nu en in de toekomst wordt ingegaan op de omvang van de ruimtelijke opgaven die op het landelijk gebied afkomen. Daarbij wordt gekeken naar zowel de opgaven op middellange (tot 2030) als lange termijn (2030 en verder).

4.6.2 Zoeklocaties opwekken duurzame energie

In het Klimaatakkoord hebben overheden, bedrijven en maatschappelijke partners afgesproken dat 30 regio's een Regionale Energiestrategie (RES) opstellen. In de provincie Utrecht gaat het om drie Regionale Energiestrategieën: regio U16, regio Foodvalley en de regio Amersfoort. In de Regionale Energiestrategieën maken regionale overheden en maatschappelijke organisaties afspraken over het opwekken van duurzame energie op land, de verdeling van duurzame warmtebronnen en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur.

Voor het opwekken van duurzame energie op land zijn zoeklocaties aangewezen. Deze zoeklocaties liggen grofweg in de volgende gebieden:

- Gelderse Vallei, met name voor windenergie.
- Veenweidegebied (met uitzondering van Vijfheerenlanden), met name voor zonne-energie.
- Kromme Rijngebied, met name wind rondom stad Utrecht, met name zon in rivierengebied
- Vijfheerenlanden (zuidelijk deel veenweidegebied), met name voor windenergie
- Langs snelwegen en spoor A1, A12, A28, spoor, zowel wind als zon

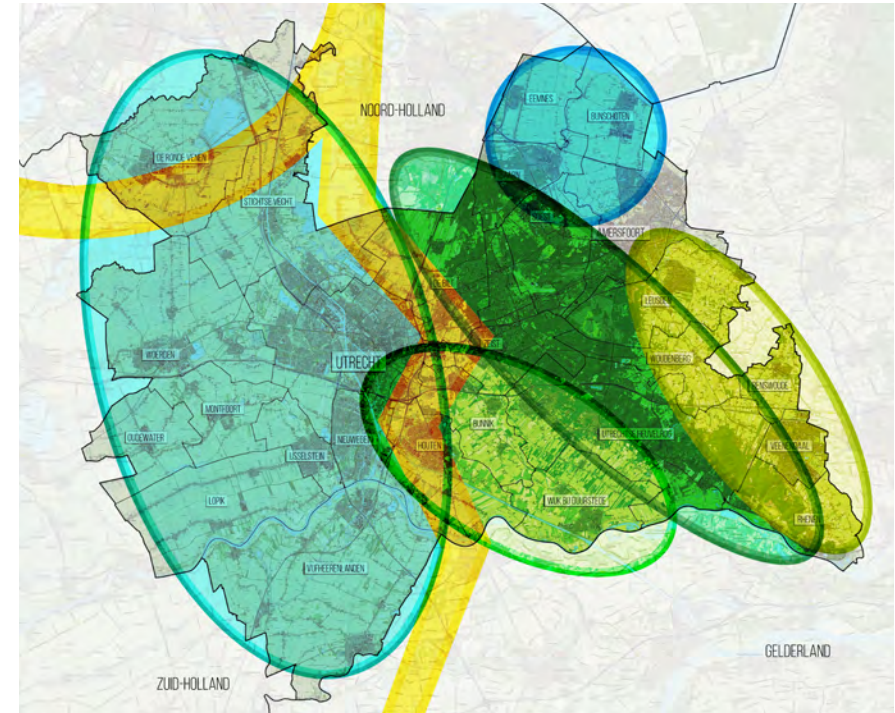
Geconstateerd wordt dat er nu te weinig perspectief is dat we de doelen uit de RES'sen halen. Er is een evenwichtige combinatie van opwekking via zon en wind nodig om jaarrond over voldoende duurzame energie te beschikken en om de netinfrastructuur optimaal te benutten. Er zijn nu te weinig locaties voor wind. Er wordt (mede op basis van een PlanMER) onderzocht waar in de provincie windturbines mogelijk zijn.

4.7 Dynamiek per Utrechts landschap

Op basis van bovenstaande analyse zien we dat in de Utrechtse landschappen vanuit de verschillende NPLG-opgaven er meer of minder verandering en dynamiek te verwachten is. In deze paragraaf gaan we in op de analyse van de stapeling van de opgaven per type landschap:

1. Veenweidegebieden: Utrechts deel Groene Hart en Eemland
2. Utrechtse Heuvelrug
3. Kromme Rijnstreek
4. Gelderse Vallei

De relatieve grote hoeveelheid landschappen in Utrecht met veel stapeling van opgaven en veel veranderingen (de zogenaamde hoog dynamische gebieden) komt overeen met de conclusies uit de landelijke studie 'Naar een ontspannen Nederland' (2021). Hierin wordt aangegeven dat het oplossen van de stikstofproblematiek via een ruimtelijke benadering een hefboom kan zijn voor het aanpakken van de andere grote opgaven en zo een nieuw perspectief kan opleveren voor het landelijk gebied (zie kader).

Figuur 3, Karakteristieke landschappen provincie Utrecht (Omgevingsvisie provincie Utrecht, 2021)

Rapport 'Naar een ontspannen Nederland' (2021)

Jan-Willem Erisman (de 'stikstofprofessor') heeft in 2021 het rapport 'Naar een ontspannen Nederland' uitgebracht. Het is een pleidooi om de stikstofproblematiek ruimtelijk te benaderen en daarmee als hefboom voor de aanpak van andere grote opgaven te benutten. Op die manier kan het een nieuw perspectief opleveren voor het landelijk gebied. Uitgangspunt is om structureel uit de crises te komen en niet het risico te lopen steeds weer op slot te raken omdat wij niet aan onze internationale verplichtingen kunnen voldoen. Dit is ook een belangrijk uitgangspunt voor het NPLG. Door met een brede, ruimtelijke blik naar de stikstofopgave te kijken en na te denken over integrale lange termijn oplossingen, kan een maximaal maatschappelijk rendement verkregen worden op de forse overheidsinvesteringen die hoe dan ook hiervoor moeten worden gedaan. Van groot belang daarbij is het benutten van synergiekansen en het verbinden van de korte en lange termijn.

“Door de stikstof-, klimaat- en waterdoelen centraal te stellen, de juiste instrumenten en middelen en voldoende uitvoeringscapaciteit te organiseren, nodigen wij uit tot een systeemverandering in de landbouw in Nederland met ruim voldoende perspectief. Daarbij zullen we anders moeten gaan denken en handelen en zullen de gebiedskarakteristieken meer centraal en richtinggevend moeten worden. Goede landbouwgrond wordt daarbij voor landbouw behouden. Dit zijn gronden die met weinig extra input hoge producties kunnen leveren.”

In andere gebieden zijn, naast voedselproductie, meerdere functies voor de landbouw weggelegd, zoals landschap en natuuronderhoud, leveren van allerlei (betaalde) diensten als koolstofopslag, schoonwater, recreatie et cetera. In deze gebieden kan invulling gegeven worden aan de bossenstrategie, duurzame energieproductie, recreatie en natuur. Versterking van de sociaal-maatschappelijke interacties in het landelijk gebied zorgen voor meer integratie van de landbeheerders en hun omgeving. Op deze manier creëren we op korte termijn ruimte en winnen we wat tijd om op de langere termijn door een structurele aanpak aan de meeste doelen te voldoen.”

In het rapport is in kaart gebracht waar de grootste stikstofwinst te behalen valt, met inachtneming van de andere grote opgaven (KRW, klimaat et cetera).

Voor de korte termijn levert dit het volgende voorstel voor prioritering:

1. Ammoniak-emissiereductie in de Gelderse Vallei en de Veluwe-enclave.
2. Gerichte uitkoop van specifieke intensieve bedrijven (piekbelasters) op zandgronden.
3. Extensivering van de landbouw in het Groene Hart.

4.7.1 Veenweiden: hoog dynamisch gebied

In het grotendeels agrarische veenweidegebied (Utrechtse deel Groene Hart en Eemvallei) komt een flink aantal opgaven vanuit het UPLG bij elkaar. De opgaven met de grootste impact op het agrarisch gebruik zijn de reductie van broeikasgassen uit veenbodems (met name de veenbodems met kleine of geen kleilaag) met daarbij een aangepast waterbeheer gericht op een hogere grondwaterstand, het verbeteren van de waterkwaliteit, stikstofreductie rondom de Natura 2000-gebieden, de VHR-opgave voor weidevogels en moeras en de realisatie Aanvalsplan Grutto. Deze opgaven kunnen (met maatwerk) goed gecombineerd worden. De opgave voor de uitbreiding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is hier relatief beperkt en richt zich vooral op de uiterwaarden van de rivieren, de verbinding met de Natura 2000-gebieden, vernatting van veenweiden voor weidevogels en versterking van landgoederen. Nieuw bos (Bossenstrategie) is in dit gebied relatief weinig kansrijk, omdat bos zich niet goed laat combineren met de open weidevogelgebieden in de veenweiden. Bovendien zijn grote delen van het Utrechtse veenweidegebied in de provinciale Omgevingsvisie vanuit cultuurhistorisch oogpunt aangewezen als Agrarisch cultuurlandschap. Openheid is hier een landschappelijke kernkwaliteit die behouden moet blijven. De grootste kansen voor het realiseren van bos in het Utrechtse veenweidegebied zijn aan de westkant van de stad Utrecht en het voorbeeldproject Hollandse Ussel (Groen groeit mee). Tot slot zijn er in de veenweide zoeklocaties voor windenergie (met name in Vijfheerenlanden maar ook gemeenten als Lopik en Woerden zoeken geschikte plekken) en zonne-energie (het overige deel van het veenweidegebied) en zijn er aan de rand van het Groene Hart en Eemland (Amersfoort) plannen voor wonen en werken.

4.7.2 Utrechtse Heuvelrug met flanken: hoog dynamisch gebied

Een groot deel van dit gebied bestaat uit natuur- en recreatiegebieden. Daarnaast is het vanuit cultuurhistorisch oogpunt een zeer gelaagd en waardevol gebied met de buitenplaatsenzone en het militair erfgoed. Uit de analyse komt dat de opgaven voor water en natuur grote impact hebben op de toekomst van dit gebied, met name op de flanken van de Heuvelrug. Op deze flanken komt een aantal opgaven bij elkaar: herstel van het water- en bodemsysteem, functieverandering ten behoeve van het Natuurnetwerk Nederland, potentie voor de realisatie van bos (Bossenstrategie) en herstel van kwel- en stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden (Kolland&Overlangbroek op de flanken en Oostelijke Vechtplassen en Binnenveld in de aangrenzende landschappen).

In het Langbroekerweteringgebied is de stapeling van opgaven zo groot dat dit gevolgen zal hebben voor het toekomstige ruimtegebruik waarbij het huidige peilbeheer voor zowel landbouw als natuur suboptimaal is. In dit gebied is er een sterke verwevenheid tussen natuur en landbouw. Voor de instandhouding van de natuur en volhoudbaar waterbeheer is een robuuster watersysteem nodig, waarbij meer water wordt vastgehouden en minder wordt afgevoerd. Ook is het belangrijk dat de kwelstromen vanuit de Heuvelrug voldoende ter beschikking komen van de kwelafhankelijke natuur in dit gebied. Tenslotte is het belangrijk de natuurgebieden onderling beter te verbinden. Deze stapeling van opgaven noopt tot een natuurinclusiever en wellicht ook extensiever landgebruik. Op de Heuvelrug zelf liggen grote opgaven voor met name de kwaliteit van het bos. Ook op andere plekken langs de flanken zullen aanpassingen in het ruimtegebruik nodig zijn.

Tot slot zal de uitbreiding van wonen en werken in de aangrenzende stedelijke gebieden van de regio's U16, Amersfoort en Foodvalley een toename van de recreatieve druk op het gebied tot gevolg hebben. Nieuw recreatief groen en landschap (Groen groeit mee) in en rondom de Utrechtse Heuvelrug is daarom gewenst. Daarmee kan tevens de recreatiedrukke van de Utrechtse Heuvelrug worden afgeleid.

4.7.3 Utrechtse deel Gelderse Vallei: hoog dynamisch gebied

De belangrijkste combinatie van opgaven in de Gelderse Vallei heeft betrekking op de beekdalen op hoge zandgronden. Hier komen de opgaven vanuit water, natuur en klimaat bij elkaar zoals verbetering van de waterkwaliteit, het klimaatbestendig inrichten van het beekdallandschap, functieverandering ten behoeve van Natuurnetwerk Nederland, de realisatie van bos (bijvoorbeeld habitatype beekbegeleidend bos) en de reductie van stikstof en methaan in de landbouw. Deze stapeling van opgaven heeft waarschijnlijk gevolgen voor het huidige landgebruik. Direct ten zuiden van het gebied met de beekdalen ligt het huidige landbouwonwikkelingsgebied Woudenberg-Renswoude. Gezien de relatief hoge veedichtheid in dit gebied, is de opgave voor de reductie van stikstof en methaan, maar ook van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere landbouwgerelateerde stoffen, hier relatief groot. Voor het Natura2000-gebied het Binnenveld liggen er natuuropgaven waaronder verbetering van de hydrologische situatie en de aanleg van ecologische verbindingen.

Tot slot is de verstedelijkingsopgave hier aanzienlijk (uitbreiding wonen en werken Veenendaal en Rhenen) en zijn er zoeklocaties voor wind aangewezen.

4.7.4 Westelijk deel Kromme Rijnstreek: minder dynamisch gebied

In het westelijk deel van het Kromme Rijngebied komen relatief minder opgaven samen. Er zijn wel opgaven vanuit natuur, water en klimaat, maar de impact hiervan is waarschijnlijk beperkt. Generieke opgaven zoals de reductie van methaan en stikstof en de uitbreiding van de groenblauwe dooradering spelen hier ook.

Het landelijk gebied in Utrecht kent een grote verscheidenheid. Het vraagt een gebiedsgerichte doorvertaling, aanpak en samenwerking om tot concrete resultaten te komen.

5 Structurerende principes

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een aantal structurerende principes aan de hand van drie thema's. De eerste twee thema's omvatten de doelen die centraal staan in deze Koersnotitie en zijn een nadere uitwerking van twee van de zeven thema's zoals benoemd in de Provinciale Omgevingsvisie (maart 2021). Het derde thema voegt de andere thema's van de Omgevingsvisie samen in termen van 'koppelkansen':

1. klimaatbestendig en waterrobuust;
2. toekomstbestendige natuur en landbouw;
3. koppelkansen en randvoorwaarden vanuit de andere thema's.

Figuur 3, de 7 thema's uit de Omgevingsvisie Provincie Utrecht (2021)

5.2 Thema Omgevingsvisie ‘Klimaatbestendig en waterrobuust’

Het veranderend klimaat met extreme weersituaties vraagt om aanpassingen in het watersysteem, grondgebruik en ruimtelijke inrichting. Er zijn keuzes en inzet nodig voor het realiseren van voldoende water, schoon water, een vitale bodem en ruimte voor water. Daarbij passen de volgende structurerende principes.

5.2.1 Structurerende principes schoon water

1. Schoon en voldoende water: voldoen aan de wettelijke normen van de Kaderrichtlijn Water

- We zetten ons maximaal in om ervoor te zorgen dat de grondwater- en oppervlaktewaterlichamen in 2027 voldoen aan de wettelijke normen zoals vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water.
- De grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn in 2027 hydrologisch op orde zodat ze voldoen aan de KRW-doelen.

Voor het oppervlaktewater gaat het zowel om de oppervlaktewaterlichamen als de categorie ‘overige wateren’. Het is onzeker of alle KRW-doelen tijdig in 2027 gehaald zullen zijn, zowel voor grond- als oppervlaktewater. In 2024 zal onder leiding van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een tussenevaluatie voor de KRW worden uitgevoerd. Dan zal blijken of aanvullende KRW-maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen. Het UPLG vormt een belangrijke impuls om de waterkwaliteit nog verder te verbeteren, naast de KRW-maatregelen. Hiertoe doen we het volgende (oppervlaktewater):

- **Goede landbouwpraktijk:** We zetten maximaal in op het uitbreiden van een goede landbouwpraktijk met ecologische slootbeheer en minimale uitspoeling van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere landbouwgerelateerde stoffen, onder andere via het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW) en de subsidiemogelijkheden van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB) en andere subsidiemogelijkheden uit het Nationaal Strategisch Plan (NSP/GLB). Om te zorgen dat dit bij alle boeren de standaard is, zetten we richting het Rijk maximaal in op uitbreiding van de mogelijkheden voor beheer via het ANLB (aanvullende financiering is nodig).
- **Aanvullende beheersvoorschriften bufferstroken:** We zetten in op aanvullende

beheersvoorschriften voor de verplichte bufferstroken om de waterkwaliteit te verbeteren. Het gaat om beheersvoorschriften over het niet leggen of laten liggen van maaisel in de bufferstrook, geen kerende groundbewerking en een permanente vegetatie passend bij de droog-nat gradiënt van sloot naar perceel.

Voor grondwater gaat het over de grondwaterlichamen en in het bijzonder de doelen van de beschermde gebieden, namelijk de Natura 2000-gebieden en gebieden met grondwater dat bestemd is voor menselijke consumptie.

- **Goede landbouwpraktijk:** idem zie oppervlaktewater.
- **Stimuleren:** aanvullen en vergroten van de grondwatervoorraad Utrechtse Heuvelrug door water langer vast te houden en meer te infiltreren.
- **Instellen grondwateronttrekkingsplafond voor het behouden van de goede kwantitatieve staat van de grondwaterlichamen en het versterken van grondwaterafhankelijke functies (waaronder Natura 2000-gebieden en drinkwaterwingebieden).** In de kabinetsbrief ‘Water en Bodem Sturend’ is aan provincies gevraagd om de noodzaak van een grondwateronttrekkingenplafond te onderbouwen in verband met effecten op grondwaterafhankelijke functies. Voor het eventueel instellen van een grondwateronttrekkingenplafond starten we als provincie een apart provinciebreed project op. Bij het instellen van een grondwateronttrekkingenplafond is het cumulatieve effect van alle onttrekkingen op grondwaterafhankelijke functies maatgevend. Daarbij ligt er dus een sterke relatie met maatregelen die in het kader van het UPLG worden genomen om de hydrologie van natuurgebieden te versterken. Indien de natuurdoelen met andere maatregelen bereikt kunnen worden is de opgave voor het grondwateronttrekkingenplafond beperkt.

5.2.2 Structurerende principes robuust en klimaatbestendig water- en bodemsysteem

Deze principes sluiten aan op de structurerende keuzes uit de Kamerbrief ‘Water en bodem sturend’.

2. Omgaan met droogte

We zetten in op lokaal en regionaal meer water vasthouden en bufferen voor tijden van droogte (in bodem, oppervlakte- en grondwater).

Om lokaal meer water vast te houden is een vitale bodem van belang. Dit sluit aan bij de samenwerking ten behoeve van een goede landbouwpraktijk. Om in tijden van droogte minder afhankelijk te zijn van de rivieraanvoer willen we ook op regionale schaal in ons eigen gebied meer water vasthouden (waterbuffers). We gaan samen met de waterbeheerders, de agrarische sector en andere relevante stakeholders aan de slag om dit verder uit te werken en de ruimtelijke component hiervan nader te duiden en een plek te geven in de provinciale Omgevingsvisie en ander ruimtelijk instrumentarium. Op de zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en de beekdalen zijn daarvoor mogelijkheden, waarbij dit wel gevolgen zal hebben voor het hele hydrologische systeem en lokaal ook voor het landgebruik. Ook voor het vernatten van de veenweiden onderzoeken we of het mogelijk is om in het gebied zelf meer water te bufferen zodat er in droge perioden minder water van elders aangevoerd hoeft te worden. Uit eerste berekeningen blijkt dat volledige onafhankelijkheid van het hoofdwatersysteem niet mogelijk is, omdat dit onder andere een onevenredig grote ruimtevraag betekent. In het veenweidengebied zal daarom aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem waarschijnlijk altijd in meer of mindere mate nodig blijven. Zie verder hoofdstuk 6.

3. Omgaan met piekbuien

We zetten in op lokaal meer ruimte voor het opvangen van water bij piekbuien en enkele zoekgebieden voor regionale piekberging.

We moeten leren omgaan met vaker voorkomende piekbuien, die niet meer met aanpassingen in het watersysteem zijn op te vangen. We zoeken daarom, met name in de lage delen, naar meer ruimte om bij piekbuien het water daar waar het valt beter vast te houden en daarbij kortdurend te bergen. Daarbij gaat het vooral om lokale mogelijkheden, hoewel er ook enkele zoekgebieden zijn voor piekberging op (boven)regionaal schaalniveau voor de extreme situaties. Daarnaast onderzoeken we samen met het Rijk en de waterschappen of het wenselijk en mogelijk is om de normen voor wateroverlast aan te passen in samenhang met het inzetten op het verlenen van schadevergoedingen en het kiezen van slimme plekken voor vernatting. Het is immers onvermijdelijk dat er op meer locaties tijdelijk water op het land geaccepteerd zal moeten worden.

4. Vermindering emissie broeikasgassen uit veenbodems (veenweidengebied)

We zetten in op het vernatten van het Utrechtse veenweidengebied:

- We gaan voort op de reeds ingezette weg, door in het veenweidengebied in gesprek te gaan met de agrarische ondernemers over het verhogen van de (grond)waterstand in hun percelen naar ca. 40 cm onder maaiveld
- In een klein deel van het veenweidengebied streven we naar hogere grondwaterstanden tot 20 cm onder maaiveld (op slimme plekken, bijvoorbeeld in de gebieden met de sterkste bodemdaling of waar combinaties met andere opgaven mogelijk zijn).

Toelichting:

In de Regionale Veenweiden Strategie (RVS) Utrechtse veenweiden (2022) is aangegeven dat deze verhoging van de (grond)waterstanden nodig is om de indicatieve provinciale doestelling van 0,09Mton CO₂e_q in 2030 te halen. In de praktijk blijkt dat een verhoging van de grondwaterstand tot -40cm grotendeels haalbaar is met technische maatregelen zoals waterinfiltratiesystemen zonder dat grote aanpassingen in de agrarische bedrijfsvoering nodig zijn. Bij blijvend landbouwkundig gebruik zijn dergelijke technische maatregelen te beschouwen als een no regret. De hogere grondwaterstanden vergen echter nog wel moeilijke keuzes vanwege het vraagstuk van voldoende beschikbaar hebben van zoetwater in combinatie met de ambitie minder afhankelijk te worden van gebiedsvreemd inlaatwater (zie kamerbrief Water en bodem sturend, november 2022). Ook zal de wateroverlast toenemen, omdat er bij hogere grondwaterstanden minder ruimte is voor de opvang van piekbuien.

Daarnaast is het goed te beseffen dat het veenweidengebied een grote variatie in bodemtypen heeft. Deze varieert van klei op veen tot puur veen. Ook zijn er hoogteverschillen. Dit betekent dat de hier genoemde uitdagingen vragen om een aanpak met maatwerk per gebied. Zo zal in klei op veen gebieden het grondwater opgezet kunnen worden tot aan de kleilaag.

5. Verankeren drinkwateropgaven met andere opgaven in het landelijk gebied

- Duurzaam inpassen bestaande en nieuwe drinkwaterwinningen als onderdeel van een robuust en klimaatbestendig watersysteem.
- Duurzaam inpassen bestaande en nieuwe drinkwaterwinningen voor herstel en versterking van de natuur.

De drinkwatervoorziening staat steeds meer onder druk door een groeiende bevolking, de wens voor een robuustere (grond)watersystemen en toenemende verontreinigingen van bronnen. Drinkwaterwinning heeft een directe relatie met de inrichting van de ruimte en het watersysteem. De functies van drinkwaterwinning en natuur kunnen onder bepaalde randvoorwaarden goed samengaan.

De mogelijkheden hiervoor willen we verkennen vanuit twee invalshoeken:

- Benutten van de potentie van drinkwaterwingebieden om de natuur te versterken (bv via maatregelen die de (grond)waterkwaliteit beschermen).
- In situaties waar drinkwaterwingebieden op gespannen voet staan met de gewenste hydrologische situatie vanuit natuurbelang oplossingen in gang zetten om deze situaties te verbeteren.

5.3 Thema Omgevingsvisie 'Toekomstbestendige natuur en landbouw'

Natuur en landbouw leveren, als grootste 'ruimtegebruikers' in het landelijk gebied, een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke functies zoals een aantrekkelijk en kwalitatief hoogwaardig landelijk gebied dat beleefd kan worden. De volgende principes zijn nodig om de kwaliteit van de natuur in de provincie Utrecht te verbeteren en de transitie naar een duurzame landbouw te ondersteunen.

5.3.1 Structurerende principes natuur

De structurerende principes voor natuur zijn gebaseerd op de verschillende soorten opgaven voor natuur: Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk Nederland, Vogel- en habitatrictlijn, Bossenstrategie en Groenblauwe Dooradering. Het is goed ons hierbij te realiseren dat een aantal natuuropgaven slim te combineren is. Zo kan de aanleg van bos gecombineerd worden met de uitbreiding van Natuurnetwerk Nederland, bijvoorbeeld op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug of de versterking van landgoederen. De indicatieve opgave voor de Vogel- en habitatrictlijn kan deels een plek krijgen in het huidige en nog uit te breiden Natuurnetwerk Nederland.

6. Maatregelen buiten (de overgangszones) en binnen Natura 2000-gebieden

We nemen de benodigde maatregelen binnen en buiten de Natura2000-gebieden voor het realiseren van de goede staat van instandhouding van de via de Vogel- en Habitat Richtlijn beschermde soorten en habitats binnen de Natura2000-gebieden.

Dit betekent het volgende:

- De maatregelen uit de Natuurdoelanalyses worden uitgevoerd. Indien het advies van de Ecologische Autoriteit tot wijzigingen in de maatregelen leidt, voeren we die uit.
- De benodigde maatregelen binnen en buiten de N2000-gebieden, zoals in de Natuurdoelanalyses aangegeven, werken we uit in een concreet plan samen met betrokken gebiedspartijen en betrokken grondeigenaren. Deze maatregelen leggen we vast in het beheerplan behorend bij het betreffende Natura 2000-gebied.
- Met uitzondering van een overgangszone voor reductiemaatregelen stikstof, is er geen sprake van een standaard overgangszone, immers per maatregel zal de breedte van de overgangszone verschillen. Het is altijd gebiedsgericht maatwerk, want de ene maatregel ligt ver buiten het N2000-gebied en de andere misschien veel dichterbij.
- De grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn zo snel als mogelijk, maar uiterlijk in 2027 hydrologisch op orde, waarmee we tevens voldoen aan de KRW-doelen.

7. **Natuurnetwerk Nederland en Groene Contour**

We integreren de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en de Groene Contour met de opgaven voor Natura 2000-gebieden en de VHR.

Dit betekent het volgende:

- We realiseren de NNN-opgave en vullen de resterende hectaren zoveel mogelijk in met de doelen van de VHR.
- We zetten de resterende hectares Groene Contour in om de VHR-opgave te realiseren.

8. **Vogel- en Habitatrictlijn (aanvullend op de NNN- en N2000-gebieden)**

We anticiperen op de aanstaande EU-verordening Natuurherstel door de VHR-opgaven mee te nemen in het UPLG op basis van de indicatieve opgaven.

Dit betekent het volgende:

- De provinciale indicatieve opgaven werken we uit in een concreet plan in samenspraak met de betrokken gebiedspartijen en vooruitlopend op de kamerbrief van oktober 2023.
- We anticiperen op de aanstaande EU-verordening Natuurherstel die naar verwachting vanaf 2024 in werking treedt.

9. **Bossenstrategie**

We gaan versneld aan de slag met de opgaven van de Bossenstrategie om 1.500 hectare meer bos te realiseren en het bestaande bos te revitaliseren en gaan daarover in gesprek met de Staten om de geldende ambitie uit onze Bossenstrategie wat betreft tijdspad conform de Landelijke Bossenstrategie en het Klimaatakkoord te laten verlopen (dus 2030 als realisatiejaar aanhouden in plaats van 2040).

Dit betekent het volgende:

- Bij de vaststelling van onze provinciale Bossenstrategie (mei 2022) is besloten uit te gaan van 2040 als realisatiejaar in plaats van 2030 zoals

bij de landelijke Bossenstrategie in het Klimaatakkoord is afgesproken. De provincie Utrecht week daarbij dus af van het landelijk beleid. We zetten nu in op versnelling van de realisatie zodat we weer in lijn komen met de landelijk geldende streefdatum (2030). Dit sluit ook beter aan bij het NPLG-traject. Realisatie van de Bossenstrategie is overigens een inspanningsverplichting en geen resultaatverplichting.

- De uitvoering van de Bossenstrategie doen we zoveel mogelijk in combinatie met andere opgaven zoals realisatie NNN (incl. Groene Contour), groenblauwe dooradering, de (extra) VHR-opgave, agroforestry en Groen Groeit Mee.

10. **Groenblauwe dooradering (GBDA)**

We zetten ons maximaal in voor het realiseren van de groenblauwe dooradering in het landelijk gebied: 5% in 2030 (in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% in 2030), 10% in 2050.

Dit betekent het volgende:

- Het primair doel van de GBDA is versterking van de biodiversiteit. Maar er liggen veel kansen voor het combineren met andere doelen zoals natuurinclusieve landbouw, aanleg bos, verbeteren waterkwaliteit, verminderen broeikasgassen. Daarnaast draagt het bij aan versterking van de landschappelijke kwaliteiten en versterkt het de mogelijkheden voor recreatie en klimaatadaptatie. Meervoudig ruimtegebruik is daarmee vanzelfsprekend bij de GBDA.
- Specifiek voor de blauwe dooradering liggen er koppelkansen met de aanleg van verplichte bufferstroken, de realisatie van de KRW-doelen voor 'overig water' en otterverbindingen. Dit betekent dat we inzetten op natuurvriendelijke inrichting van oevers op plekken waar dat veel oplevert (biodiversiteit of tegengaan uitspoeling).
- We ontwikkelen nieuwe instrumenten om de aanleg van nieuwe landschapselementen te stimuleren.
- We zetten in op uitbreiding van beheer (ANLB). Enerzijds moeten de nieuw aangelegde elementen en structuren beheerd worden en anderzijds is er aanvullend een enorme potentie, vooral in ecologisch beheer van sloten en oevers.

5.3.2 Structurerende principes stikstof

11. Ruimtelijke differentiatie in de stikstof aanpak

We gaan uit van ruimtelijke differentiatie voor het behalen van de reductiedoelstelling van 46% gemiddeld binnen de provincie Utrecht. We gaan in gesprek met de agrarische sector over de verschillende varianten (zie hoofdstuk 4).

In de Startnotitie NPLG van juni 2022 heeft het Rijk richtinggevende reductiedoelen voor stikstof geformuleerd. Voor Utrecht betreft dit een reductiedoelstelling van 46% ammoniakemissie uit de landbouw in 2030 ten opzichte van het referentiejaar 2018. Dit richtinggevende reductiedoel voor ammoniak dient in het UPLG vertaald te worden in een (richtinggevende) ruimtelijke vertaling van de benodigde stikstofreductie. Hiervoor zijn als theoretische verkenning drie varianten geformuleerd, die elk gebaseerd zijn op enkele structurerende principes. Maar uiteraard zijn ook andere varianten denkbaar en bespreekbaar als de doelstellingen maar worden gehaald:

- Als basis gaan we overal uit van circa 30% reductie omdat bekend is dat met voer- en managementmaatregelen dit percentage relatief eenvoudig te halen is (bron: Aanpak Praktijknetwerk Landbouw) mits dit aantoonbaar effectief is en goedgekeurd is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- In gebieden waar meerdere opgaven spelen, zoals (in een deel van) de veenweiden, de beekdalen en in de Langbroekerwetering, kan de reductie hoger omdat we vanuit andere opgaven hier ook al een flinke omslag in de agrarische bedrijfsvoering nastreven (meervoudig doelbereik).
- In de overgangszones rondom Natura 2000-gebieden (de 1km-zones) is het logisch om uit te gaan van een nog wat hoger percentage vanwege de grotere effectiviteit van de maatregelen dichtbij. Om die reden gaan we uit van in totaal tot 70% reductie, net als in variant 2.

Zie voor verdere toelichting hoofdstuk 4.4.1

12. Inzetten op doelsturing

Ten behoeve van individuele agrarische bedrijven zetten we bij de reductie van de ammoniakemissie in op doelsturing met absolute getallen in plaats van percentages.

Dit betekent:

- Dit betekent dat agrariërs die al relatief duurzaam produceren een minder grote opgave hebben dan agrariërs waarvoor dit in mindere mate geldt. Voor de grondgebonden veehouderij hanteren we generiek een streefwaarde voor de emissie van ammoniak van maximaal 40 kg/ha/jr op bedrijfsniveau. Hiertoe wordt op alle grondgebonden veehouderijbedrijven toegewerkt naar een Goede Landbouw Praktijk (management van voer, meststoffen, bodem en gewassen) met inzet van de Monitor duurzame veehouderij. We roepen het Rijk op een emissienorm horende bij een emissiearme bedrijfsvoering vast te stellen.
- Voor de niet-grondgebonden veehouderij werken we met een maximale emissie per dierplaats voor stallen, op basis van de Beste Beschikbare Technieken, in combinatie met managementmaatregelen.

Zie voor verdere toelichting en kanttkening bijgevoegd kader op de volgende pagina.

Inzetten op doelsturing (recht doen aan koplopers)

Belangrijke kanttekening bij het inzetten op doelsturing ten behoeve van individuele agrarische bedrijven geldt vooral nog dat we dit zien als streefwaarden en niet als absolute doelen. Deze streefwaarden zijn van toepassing 1:1 op het individuele agrarische bedrijf. Andere doelen, zoals de eerdergenoemde 60% en 70% zijn van toepassing op gebiedsniveau.

In het kader van het NPLG is de Rijksoverheid op zoek naar onontkoombaarheid in het halen van doelen, anderzijds is het (nu nog beperkt beschikbare) instrumentarium uitsluitend gericht op vrijwilligheid. Bovendien ligt er nu nog geen landbouwakkoord. Dit maakt dat het voor ons als provincie niet mogelijk is om harde afspraken te maken over doelbereik.

Er zijn veel manieren om op basis van generieke normering en beprijzing het doelbereik meer onontkoombaar te maken. Het ligt voor de hand dat het Rijk hierin het voortouw neemt, omdat alleen dan sprake is van een gelijk speelveld. Als deze doelsturing tijdig wordt ingezet kunnen bedrijven er voldoende rekening mee houden in de bedrijfsvoering en op eigen wijze invulling geven aan de manier waarop de doelen bereikt worden.

In de gebiedsprocessen gaan wij uit van vrijwilligheid, dit kan niet anders omwille van het benodigde draagvlak. Per gebied wordt inzichtelijk gemaakt welke opgaven er liggen. Zoveel als mogelijk worden de opgaven vertaald naar wat dit betekent op bedrijfsniveau. Voor de gebieden moet duidelijk zijn welke mogelijkheden er zijn om te ondersteunen bij invulling van de opgaven, via regelingen, advisering, grond, kavelruil, etc. Gebiedsgericht wordt bekeken wat mogelijk is met het beschikbare instrumentarium. Dit betekent dat gewerkt wordt op basis van gebiedsgericht maatwerk, ondernemers krijgen daarmee de mogelijkheid een richting te kiezen die het meest bij hen past.

5.3.3 Structurerende principes landbouw

Om de transitie in de landbouw mogelijk te maken en een toekomstbestendige landbouw te realiseren (aansluitend op de Voedselvisie) zijn diverse landelijke en regionale instrumenten nodig.

13. Aansluiten bij natuurlijk verloop stoppers

We maken gebruik van het natuurlijk verloop van stoppers in de agrarische sector. De verwachting is dat circa 40% van de agrariërs stopt de komende jaren 10 tot 15 jaar (dit betreft circa 30%, zo'n 20.000 hectare, van de agrarische gronden). We zetten instrumentarium en financiële middelen in om emissies te verminderen en we gaan een actief grondbeleid en vergunningenbeleid voeren om ervoor te zorgen dat we als provincie regie op de vrijkomende gronden en vergunningen krijgen.

Dit betekent het volgende:

- Beschikbare landelijke regelingen benutten we optimaal, zoals de Landelijke Beëindigingsregelingen (LBV+- en LBV-regeling);
- De grond van stoppende agrariërs zetten we in via gebiedsprocessen onder andere voor de verduurzaming en extensivering van blijvende agrarische bedrijven (via bijvoorbeeld kavelruilprocessen). Hiertoe kopen we provinciebreed actief grond op van stoppende agrariërs en nemen we productierechten uit de markt.

14. Inzet van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's)

Om doelsturing voor agrarische ondernemers en overheden hanteerbaar te maken, gaan we werken met Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's).

Dit betekent het volgende:

- We ontwikkelen en implementeren zo snel mogelijk een systeem van KPI's. Met de sectoren en onze gebiedspartners kiezen we de KPI's en bijbehorende drempel- en streefwaarden.
- Borging van de Indicatoren en erkenning door de Rijksoverheid en provincies is een randvoorwaarde.

- We zetten in op een beloningsregeling vanaf 2024 waaraan ook andere overheden deelnemen.
- Ook andere partijen stimuleren we om boeren te belonen op basis van KPI's.

15. Uitbreiding mogelijkheden Ecosysteemdiensten:

Agrariërs krijgen meer mogelijkheden om gebruik te maken van ecosysteemdiensten.

Dit betekent het volgende:

- Uitbreiding van agrarisch natuurbeheer en mogelijkheden als agroforestry dragen bij aan het verdienmodel van de landbouw. Het huidige budget agrarisch natuurbeheer is ontoereikend voor de opgaven waar we nu voor staan.
Knelpunt is dat het op dit moment niet mogelijk lijkt om extra budget hiervoor te vragen vanuit het Transitiefonds Landelijk gebied omdat dit transitiefonds bedoeld is als incidenteel geld en niet als structureel geld.
- Stimuleren inzet van GLB-NSP 'Samenwerking regeling veenweiden en overgangsgebieden Natura 2000-gebieden'.
- Inzet van instrument Landschapsgronden (nog in ontwikkeling).

16. Stimuleren ontwikkelen nieuwe verdienmodellen

De provincie ondersteunt de ontwikkeling van aanvullende verdienmodellen voor natuurinclusieve kringlooplandbouw.

Naast de beloningsmogelijkheden op basis van de Kritische Prestatie Indicatoren (structurerend principe 14) en de grotere mogelijkheden voor vergoeding van ecosysteemdiensten zet de provincie in op meerdere instrumenten om het verdienmodel voor een natuurinclusie kringlooplandbouw te versterken, daarbij rekening houdend met de drie pijlers van waaruit een boer zijn verdienmodel kan versterken:

- Reductie van de kosten;
- Meerwaarde realiseren op de producten;
- Verbreding van de bedrijfsvoering.

17. Ondersteuning van de individuele ondernemer

Individuele ondernemers ondersteunen we bij de verduurzaming van hun bedrijfsvoering.

Het is belangrijk om individuele agrariërs te ondersteunen bij de verduurzaming van hun bedrijfsvoering. Zo komen we tot de gewenste transitie naar een duurzame én rendabele landbouw. In aanvulling op de gebiedsgerichte aanpak richten wij ons hierbij ook op individuele ondernemers. Dit willen we doen door:

- Het aanbieden van een 1 loketfunctie;
- Het aanbieden van onafhankelijke advisering gericht op kennis over onderwerpen die voor de realisatie van de UPLG-doelen van belang zijn zoals verduurzaming van de bedrijfsvoering, verbreding van de landbouw;
- Het aanbieden van (onafhankelijke) coaching (onder andere voortzetting van het huidige project landbouwcoaches).

5.3.4 Structurerende principes klimaat, onderdeel Methaan-emissies veehouderij

18. Reductie methaanemissie uit veehouderij

We zetten in op een gecombineerde aanpak van het terugbrengen van de uitstoot van stikstof en methaan vanwege de overlap in de te nemen maatregelen.

De opgave kan behaald worden vanuit een combinatie van zowel generieke maatregelen (vaak via voer- en managementmaatregelen) als gebiedsspecifieke maatregelen (krimp van de veestapel). Dit betekent het volgende:

- Door het Rijk is aangegeven dat een deel van deze reductie door generieke maatregelen zal worden ingevuld. De resterende provinciale opgave zal daardoor kleiner worden. De generieke maatregelen die het Rijk wil nemen worden nog nader uitgewerkt. Dit gebeurt onder andere in het kader van het Landbouwakkoord. Daarbij gaat het om bijvoorbeeld verplichte voer- en managementmaatregelen of mogelijk regels rondom grondgebondenheid;

- b. We zetten in op een gecombineerde aanpak van in het terugbrengen van de uitstoot van stikstof en methaan vanwege de overlap in de te nemen maatregelen. Waar bedrijven stoppen en/of er geëxtensiveerd wordt, zal een krimpende veestapel immers niet alleen leiden tot minder ammoniakemissies, maar ook methaanemissies reduceren. Zo wordt optimaal gebruik gemaakt van het autonome proces van stoppers om de opgave te halen;
- c. Gebiedsspecifieke maatregelen zijn daarnaast naar verwachting nog nodig via krimp van de veestapel. Daar waar extensivering zal plaatsvinden, is het gemakkelijker ook methaanemissies te reduceren. In de toedeling van de opgave naar gebieden zullen we daarom kijken naar een ruimtelijke differentiatie van de opgave.

5.4 Overige thema's Omgevingsvisie

19. Combineren van ruimte vragende opgaven

In het UPLG combineren we de doelen van het NPLG met andere relevante ruimte vragende ambities en opgaven, zoals Groen Groeit Mee en de energietransitie.

Dit betekent het volgende:

De komende jaren komen veel opgaven op het landelijk gebied af die om ruimte vragen. Opgaven vanuit het UPLG om de internationale doelstellingen voor natuur, klimaat en water te behalen en te komen tot een toekomstperspectief voor agrariërs, bezien we in samenhang met de opgaven voor woningbouw, werken en mobiliteit, Groen Groeit Mee, recreatie, klimaatadaptatie en duurzame energie. Deze opgaven vragen ook ruimte in het landelijk gebied. Via meervoudig ruimtegebruik kunnen ze deels gecombineerd worden met de opgaven voor het UPLG. Deels hebben ze overlappende doelstellingen met het UPLG. Als de opgaven gekoppeld worden met het UPLG, geldt als voorwaarden dat de gestelde UPLG-doelen tijdig en binnen budget behaald worden. Bekostiging vanwege de andere opgaven zal veelal vanuit andere financieringsbronnen moeten komen.

20. Versterken relatie stad en land

Via het UPLG zetten we in op versterking van de stad-landrelatie. We zoeken in het kader van het UPLG nadrukkelijk naar de verbinding tussen landelijk en stedelijk gebied.

Dit betekent het volgende:

- We versterken de groenblauwe en recreatieve structuren en linten die stad en land verbinden, passend bij het bodem- en watersysteem. Landschap en cultuurhistorie vormen hiervoor veelal de basis. Doel is om de groenblauwe dooradering van stedelijk en landelijk gebied beter op elkaar aan te sluiten. Groene scheggen, rivieren en andere oppervlaktewateren door stedelijk gebied, groene werklocaties, ecologische woonwijken etc. dragen bij aan biodiversiteit, en ook aan een klimaatbestendige en gezonde leefomgeving en recreatie.
- We werken aan een landbouw die dicht bij de inwoners staat, waarbij de agrariërs regionaal voedsel en circulaire bouwmaterialen produceren, en bijdragen aan landschap, erfgoed, gezonde leefomgeving etc.
- Via het UPLG dragen we bij aan de versterking van de stad-landrelatie via onder meer de inzet op bodem en water sturend, 10 % groenblauwe dooradering van het landelijk gebied, het strategisch bosbeleid, circulaire en natuurinclusieve landbouw en nieuwe VHR-natuur.

21. Koppeling met recreatie

Het UPLG draagt bij aan beleefbaar en toegankelijk groen.

Dit betekent het volgende:

In de Omgevingsvisie is als ambitie opgenomen om het (recreatie)groen in gelijke tred te ontwikkelen met de verstedelijkingsopgave. Via vijf groene waarden geven we hier vanuit het Programma Groen Groeit Mee (GGM) invulling aan: toegankelijk groen, duurzame landbouw, veerkrachtige natuur, beleefbaar landschap en zichtbaar water. Het UPLG draagt bij aan al deze waarden, mits de recreatieve waarde ook nadrukkelijk wordt meegenomen. Het gaat over het beleefbaarheid en toegankelijkheid maken van groen en aanwezigheid van recreatievoorzieningen, zoals wandel- en fietspaden, een speelbos, (picknick)banken, horeca etc.

Hierbij moet uiteraard rekening worden gehouden met de natuurwaarden, waarvoor een bepaalde rust en ruimte nodig is. Ook recreanten gaan vaak naar buiten om de rust op te zoeken. Uitloopgebieden nabij steden en dorpen helpen vanwege de (te) grote recreatiedruk op de Utrechtse Heuvelrug en andere natuurgebieden.

22. Opwekken duurzame energie

Voor nieuwe zonnevelden en windturbines zetten we in op meervoudig ruimtegebruik, waarbij een combinatie met de opgaven van het UPLG gelegd wordt. De kwaliteiten van de omgeving worden daarbij meegenomen, bijvoorbeeld de kwaliteiten van landschap, bodem en water.

Dit betekent het volgende:

- Functiecombinaties tussen de opgaven van het UPLG en de realisatie van duurzame energiebronnen worden onder meer gezien in de veenweidegebieden met het verhogen van de grondwaterstanden voor het verminderen van broeikasgassen uit de veenbodems en voor waterberging bij piekbuien en vanwege droogte.
- Ook zijn combinatiemogelijkheden aan de orde met nieuw bos, de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied, en bloemrijk grasland dat vlinders, bijen en andere insecten trekt.

- (Transparante) zonnevelden zijn te combineren met fruitteelt en andere landbouwgewassen, en het houden van schapen en kippen.
- Duurzame energiebronnen op een deel een agrarisch bedrijf kunnen bijdragen aan een duurzaam verdienmodel voor het gehele bedrijf.
- Zonnevelden kunnen tijdelijk in groene contourgebieden worden gerealiseerd mits de grond daarna als natuur wordt ingericht.
- De omgeving kan profiteren (lokaal eigendom) van zonnevelden en windturbines, bijvoorbeeld door financiële participatie en/of het voeden van gebiedsfonds waarmee investeringen in de kwaliteit van de leefomgeving worden gedaan. Dit kan tot groenontwikkeling leiden.
- Het is belangrijk om bij deze ontwikkelingen rekening te houden met de structuur van het landschap. Deze kan mogelijk versterkt worden. Aan coulisselandschappen kunnen bijvoorbeeld vanwege nieuwe zonnevelden of clusters van windturbines coulissen worden toegevoegd. Het in stand houden van het bodemleven en de waterkwaliteit is belangrijk, evenals het voorkomen van bodemverdichting, erosie etc.

6 Structurerende principes prioritaire gebieden

Aan het einde van hoofdstuk 4 zijn de landschappen genoemd waar we veel opgaven bij elkaar komen en we veel dynamiek verwachten. Deze gebieden komen deels overeen met de prioritaire gebieden van het Rijk: overgangsgebieden Natura2000, veenweidengebieden en beekdalen op zandgronden. Gezien de te verwachte dynamiek voegen we hieraan het landschap van de Utrechtse Heuvelrug met flanken toe. Dit hoofdstuk gaat in op de structurerende principes in deze vier prioritaire gebieden.

6.1 Overgangsgebieden Natura 2000-gebieden

Voor de Natura 2000-gebieden Binnenveld, Kolland & Overlangbroek, Uiterwaarden Lek, Zouweboezem, Nieuwkoopse plassen en de Haeck (Schraallanden langs de Meije), Botshol en Noorderpark als onderdeel van Oostelijke Vechtplassen en de Oostelijke Vechtplassen zijn Natuurdoelanalyses opgesteld. Voor de gebieden Rijntakken en Lingegebied & Diefdijk worden de NDA's in juni afgerond. Alle gebieden zijn ten behoeve van de natuurdoelanalyses getoetst op de aanwezigheid van drukfactoren volgens Martens en & Ten Holt, (2020)

Figuur 5 Drukfactoren natuur Martens en Ten Holt (2020)"

Daaruit blijkt dat de te nemen maatregelen, die nodig zijn voor het realiseren van de goede staat van instandhouding van de via de Vogel- en Habitatrichtlijn beschermde soorten en habitats binnen die Natura 2000-gebieden, verschillen. Zie voor een toelichting daarop hoofdstuk 4 en structurend principe nummer 6 in hoofdstuk 5.

6.2 Veenweidengebieden

23. Combineren van de klimaatopgave met andere opgaven:

De uitvoering van de Regionale Veenweidenstrategie biedt mogelijkheden om in de gebiedsprocessen de opgaven op het gebied van verminderen emissies broeikasgassen uit veenbodems met andere opgaven te combineren.

Hierbij kan gedacht worden aan:

- Extensivering veestapel ten behoeve van verminderen methaanuitstoot en stikstofuitstoot: bij minder koeien per ha kan de grondwaterstand wat hoger zijn. Dit zal vooral spelen in de overgangsgebieden bij N2000-gebieden.
- Bij bosaanleg zou de grondwaterstand verhoogd kunnen worden. Er is dan zelfs kans op veengroei (bosveen) waarbij extra broeikasgas kan worden vastgelegd.
- Uitbreiding van de habitat voor weidevogels (voor opgave Vogel- en Habitatrichtlijn) en realisatie Aanvalsplan Grutto. Bij het opzetten peilen ten behoeve van de uitstootreductie van broeikasgassen ontstaan op sommige plekken kansen voor optimalisatie van het weidevogelbeheer.
- Bij het inrichten van nieuwe natuur kan ter plekke kan de grondwaterstand omhoog gebracht worden en dus de bodemdaling en broeikasgasuitstoot geremd. Dit zou vooral kunnen spelen in de overgangsgebieden rond N2000.
- Als op een terrein zonnepanelen worden geplaatst, zou de grondwaterstand omhoog kunnen.
- Binnen de uitvoering van de gebiedsprocessen besteden we aandacht aan de bijkomende effecten van het verhogen van de grondwaterstand, te weten effecten op waterkwaliteit, wateroverlast en wateraanvoer.

24. Kaderrichtlijn Water

De KRW-opgave is randvoorwaardelijk bij de uitvoering van maatregelen in het veenweidegebied.

We spannen ons in om de achteruitgang van de waterkwaliteit te vermijden door rekening te houden met locaties met een grote kans op fosfaatspoeling. Als grondwater tot in de bovenste 20-30 cm van een fosfaatrijke bodem stijgt is de kans op uitspoeling van daar aanwezig mobiel fosfaat groot en ontstaat risico op achteruitgang van de waterkwaliteit van het oppervlaktewater en dus voor het halen van de doelen voor de KRW. Ook zou de verslechterde kwaliteit van het oppervlaktewater kunnen leiden tot een verhoogde methaanuitstoot uit sloten. In bepaalde gevallen is er hierdoor een dilemma tussen het behalen van KRW-doelstellingen en de klimaatdoelstellingen.

25. Tijdelijke opslag van water (waterberging)

We zoeken naar ruimte om piekbuien op te vangen om wateroverlast te beperken.

Bij het verhogen van de grondwaterstand neemt de kans op wateroverlast bij piekbuien toe omdat bodem en oppervlaktewater minder water kunnen bergen. Dit kan mogelijk voor een deel lokaal worden opgelost (daar waar het water valt). Maar het vraagt ook voorzieningen om water tijdelijk te kunnen opslaan (bergen) op een plek waar dat geen schade geeft. Hiervoor worden zoekgebieden aangewezen voor bovenregionale piekberging uit het Amsterdam-Rijnkanaal en regionale waterberging zoals langs de Hollandse IJssel. Het vraagt anderzijds om tot goede afspraken te komen over wateroverlast, waarbij toegewerkt moet worden naar meer acceptatie van kortdurend water op het land. Het dilemma is dat zulke voorzieningen voor waterberging ruimte kosten en acceptatie van water op land een cultuuromslag vraagt (van alles is maakbaar naar adaptatie). Hierover gaan we met het Rijk en de waterschappen in gesprek mede in relatie tot de normen voor wateroverlast.

26. Langdurige opslag van water (waterbuffering):

Voor de lange termijn zoeken we naar aanpassing van het watersysteem én grondgebruik zodat er voldoende water gebufferd kan worden.

Het verhogen van de grondwaterstand geeft een verhoogde watervraag in de zomer, terwijl volgens diverse klimaatscenario's in de zomer juist minder (rivier) water beschikbaar is. Dit noopt tot voorzieningen om water, dat in de winter over is, op te slaan voor de zomer (waterbuffers) en om tot goede regionale en landelijke afspraken te komen over de verdeling van het schaarse water. Het dilemma is dat zulke voorzieningen zeer veel ruimte kosten en dat vraagt moeilijke keuzes. We moeten met het Rijk afspraken maken voor het beschikbaar zijn van voldoende water voor de veenweiden op de korte termijn bij hogere grondwaterstand.

6.3 Beekdalen op zandgronden

27. Herstel beekdallandschap

We verbeteren de waterkwaliteit van de beken en anticiperen op de verandering van het klimaat door in te zetten op een breed pakket van maatregelen om tot een meer robuust water- en bodemsysteem te komen op de hoge zandgronden. We maken ook een combinatie met groenblauwe dooradering en Bossenstrategie.

In de provincie Utrecht bevinden zich vooral benedenlopen van de beken. Voor het halen van de normen op nutriënten voor de KRW zijn met name bovenstroomse maatregelen in de provincie Gelderland bepalend. Kijkend naar het KRW-doel ecologie (zie ook structurerend principe 1 van waterkwaliteit) en om te anticiperen op het veranderend klimaat stellen we voor om in te zetten op een robuust bodem- en watersysteem. Belangrijke generieke maatregelen zijn het verminderen van afspoeling door het realiseren van bufferstroken en het zorgen voor meer (natuurlijke) weerstand op het maaiveld, het verminderen van uitspoeling door het verhogen van de ontwateringsbasis. Om vanuit het watersysteem ook bij te dragen aan herstel en vergroting van de biodiversiteit zijn structuurverbetering en een aangepaste inrichting van de watergangen en de zone daaromheen nodig. Dit brengt meer variatie in de stroomsnelheid en watertemperatuur,

voorkomt (volledige) droogval en dempt de afvoerdynamiek. Met de voorgestelde aanpak worden ook meerdere structurerende keuzes uit de Kamerbrief Water en Bodem Sturend integraal meegenomen. Dit zijn onder andere de structurerende keuzes voor hoge zandgronden, inzetten op grootschalig herstel beekdalen, ruimte creëren voor het langer vasthouden van water en minder afvoeren van water, het herstellen van de sponswerking van de bodem en het bereiken van een robuust grondwatersysteem. Daarnaast zal ook flankerende maatregelen op het boerenbedrijf nodig zijn, zoals goede landbouwpraktijk, de transitie naar een meer circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw.

6.4 Utrechtse Heuvelrug en flanken

28. Vasthouden van water en hydrologische ontvlechting

Voor het vergroten van de zoetwatervoorraad en het herstel van verdrogingsgevoelige natuur houden we meer water vast in de Heuvelrug en de flanken door extra infiltratie én we zorgen voor een hydrologische ontvlechting van de lage flanken voor een robuuster watersysteem.

De grenzen van het water- en bodemsysteem zijn bereikt. Voldoende zoetwater is niet vanzelfsprekend en we hebben vaker te maken met wateroverlast. Op de Utrechtse Heuvelrug en de flanken speelt dit nog sterker dan elders, én hier ligt ook een belangrijke oplossing. Omgang met droogte en wateroverlast vraagt om een samenhangende aanpak. Het watersysteem is nu vooral ingericht op snel afvoeren, maar we moeten weer meer water vasthouden en infiltreren om de zoetwatervoorraad te vergroten en meer water beschikbaar te hebben bij droogte. En in de Heuvelrug is daarvoor in de zandpakketten veel ruimte, dus daar kunnen we beter gebruik van maken. Daarmee vergroten we ook de regionale kwel ten behoeve van de verdrogingsgevoelige natuur. Op de lage flanken zorgen we voor een robuuster en toekomstbestendig watersysteem door het ontvlechten van het landgebruik met tegengestelde wensen over het waterpeil.

29. Natuurherstel

We kiezen voor revitalisering van bos en natuur op de Utrechtse Heuvelrug en breiden bos en natuur op de flanken uit, omdat daarmee meerdere natuur- en wateropgaven gerealiseerd kunnen worden. We willen samen met het gebied onderzoeken hoe deze opgaven kunnen samengaan met de invulling van andere opgaven zoals die van stikstof en methaan.

We zien de Utrechtse Heuvelrug en de flanken als prioritair gebied vanwege de vele opgaven die hier samenkomen. Door verzuring, een te hoge stikstofdepositie (1400 mol/ha/jaar), versnippering en verdroging zijn de bossen op de Utrechtse Heuvelrug niet meer vitaal en veerkrachtig. Hierdoor sterven planten en diersoorten uit en zijn bomen gevoeliger voor droogte en meer vatbaar voor ziekten en plagen (bijvoorbeeld letterzetter). Revitalisering van het bos is nodig door vergroten en verbinden van het bos, hydrologisch herstel en versterken van de bosstructuur. Op de Heuvelrug en de flanken is veel natuur aanwezig, maar er is ook een grote verweving van landbouw en natuur.

We kiezen hier voor herstel én uitbreiding van natuur, omdat dit invulling geeft aan een groot aantal natuur- en wateropgaven:

- Verbinden, uitbreiden en revitaliseren bos voor vitaliteit en toekomstbestendigheid van bossen en invulling Bossenstrategie.
- Verbinden Natura 2000-gebieden, uitbreiden areaal en hydrologisch herstel (overgangszone volgend uit Natuurdoelanalyse).
- Invulling uitbreiding NNN-gebied (groene contour) en hydrologisch herstel
- Realiseren doelen overig water (waterkwaliteit) in gebied met hoge potentie waternatuur.
- Realiseren groenblauwe dooradering.
- Realiseren doelen Vogel- en Habitatrichtlijn om populaties van beschermde soorten en Habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen.

Daarnaast is het behalen van de KRW-doelen een belangrijk aandachtspunt. Dit betreft naast kwantiteit onder andere de kwaliteit van het oppervlaktewater en de grondwaterkwaliteit en dan in het bijzonder in de omgeving van kwetsbare drinkwaterwinningen. De functies rondom deze gebieden zouden geen belemmering moeten vormen voor het behalen van de doelen

7 Vervolgproces

Met deze Koersnotitie zijn we inhoudelijk een eind op weg richting het UPLG. Ontbrekende hoofdstukken om te komen tot de conceptversie die we op 1 juli indienen bij het Rijk zijn nog:

- Maatregelenpakketten
- Instrumenten
- Sociaaleconomische Impactanalyse (SEIA)
- Kostenraming (tot aan 2030)
- Onderzoek en monitoring
- Uitvoering en randvoorwaarden

Deze hoofdstukken hopen we komende weken toe te kunnen voegen. Ondertussen gaan we ook door met het voeren van gesprekken met onze partners over de hoofdlijnen van het UPLG: waterschappen en gemeenten, landbouworganisaties, natuurorganisaties en drinkwaterbedrijven. Ook de rol van het Rijk is essentieel. Daarnaast lopen er in het landelijk gebied al processen zoals in de gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied (onder andere in Eemvallei, Vijfheerenlanden en Utrechtse Venen) en de pilotgebieden van Groen Groeit Mee. We maken graag gebruik van de input uit deze gebieden in de eerste versie van het UPLG.

De gesprekken eindigen niet met het indienen van het concept-UPLG op 1 juli. Integendeel. Veel zaken vragen om nadere uitwerking als vervolgstap en daarvoor hebben we onze gebiedspartners hard nodig. Om samen met hen via en met de betrokken agrarische ondernemers via gebiedsprocessen daadwerkelijk tot uitvoering te komen. We doen het samen!

Tot slot:

Een door alle partijen gedragen Landbouwakkoord is noodzakelijk als kapstok voor de koers die we in de provincie (en in de andere provincies) gaan varen. De uitkomsten van de onderhandelingen zijn sturend op de inhoud van het uiteindelijke UPLG die we Q1-2024 hopen vast te stellen.

Bijlage 1, Belangrijkste conclusies uit de natuurdoelanalyses per N2000-gebied

Hieronder volgen de belangrijkste maatregelen per Natura 2000-gebied.

Binnenveld

Het Binnenveld is afhankelijk van kwel van de Utrechtse Heuvelrug. Het overgangsgebied kan bijdragen aan de hydrologie en de connectiviteit ofwel het verbinden met andere natuurgebieden.

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. Deze maatregelen zijn vooral gericht op:

- Het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW) het herstellen van het watersysteem: er moet weer meer grondwater naar het gebied stromen en het water moet hier langer worden vastgehouden en minder worden afgevoerd.
- Daarnaast dient verbinding gemaakt te worden met nabij gelegen natuurgebieden om te zorgen dat uitwisseling van soorten plaats kan vinden in een groter en niet meer versnipperd gebied.
- Het gebied [omschrijving] moet toegevoegd worden aan het Natura 2000-gebied
- Om verzuring en verzuuring tegen te gaan moet de stikstofdepositie verlagen en mogen de grondwaterpeilen in de zomer niet te laag zijn.
- Exotenbeheer is een terugkerende beheerinspanning.

Kolland & Overlangbroek

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. Bij de inrichting moet rekening gehouden worden met het coulisselandschap.

- Deze maatregelen zijn vooral gericht op het herstellen van het kwelwatersysteem: er moet weer meer grondwater naar het gebied stromen en het water moet hier langer worden vastgehouden.
- Daarnaast dient er één aaneengesloten natuurgebied gecreëerd te worden om te zorgen voor een groter en niet meer versnipperd gebied.
- Om verzuuring van de bodembegroeiing tegen te gaan moet doorgestaan worden met het aanplanten van soorten die zonlicht van de bosbodem af kunnen houden. Zodra het kan moet dit gebeuren met essen die resistent zijn voor de schimmel die essentaksterfte veroorzaakt.
- De verruigde bodembegroeiing zoals braam moet vaker verwijderd worden.

Uiterwaarden Lek

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. De overgangszones zijn goed te gebruiken voor de connectiviteit.

De aanvullende maatregelen zijn onder andere gericht op:

- het beëindigen van intensieve landbouwpraktijken binnen het gebied;
- het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW);
- het versralen van te rijke bodem;
- optimalisatie van het beheer;
- het (deels) terugbrengen van de dynamische waterstanden;
- als de benodigde oppervlaktes van de habitattypes niet binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied kunnen worden gerealiseerd, zal er buiten de begrenzing gezocht moeten worden naar geschikte locaties;
- Voor kamsalamander moeten de bestaande poelen verbeterd worden, moeten nieuwe poelen gerealiseerd worden en moet de verbinding met leefgebieden buiten Uiterwaarden Lek worden versterkt.

Zouweboezem

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. De overgangszones zijn goed te gebruiken voor de connectiviteit.

De aanvullende maatregelen zijn onder andere gericht op:

- het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW)
- verhogen van het peil en de peildynamiek
- het verbeteren van de waterkwaliteit
- het uitvoeren van specifiek beheer
- het verminderen van de ganzenpopulatie in het gebied
- het vergroten van de oppervlakten en het onderling verbinden van leefgebieden binnen en buiten de gebiedsgrenzen
- Ook moet de stikstofdepositie verder worden teruggebracht.

Botshol

Voor Botshol kan een overgangszone gecombineerd worden om de waterkwaliteit te verbeteren en om wegstromen van oppervlaktewater te verminderen.

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen en als buiten het Natura 2000-gebied, om de gunstige staat van instandhouding te realiseren.

Het waterbeheer, de bodem, de stikstofdepositie en het beheer en onderhoud van de habitattypen zelf zijn de belangrijkste stuurknoppen om de kwaliteit te verbeteren.

- Het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW)
- Het habitatype Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden zal niet op eigen kracht kunnen terugkeren en zal moeten worden geïntroduceerd nadat de (a)biotische condities op orde zijn.
- Hiervoor dient aanvullend op de reeds geplande maatregelen onder andere de visstand van soorten zoals de brasem te worden gereduceerd. De overgangsvegetaties en drogere habitattypen zijn nog aanwezig, maar veelal van matige kwaliteit.
- Vanwege het wegstromen van water is momenteel inlaat noodzakelijk, waardoor oplossingen zowel gezocht moeten worden in optimalisatie van het peilbeheer, de waterkwantiteit, als de waterkwaliteit van het in te laten water. Voor een robuust systeem is verbetering van al deze stuurknoppen noodzakelijk.
- Ook is extra inzet nodig om het watersysteem te herstellen in het omliggende gebied, zoals het aanzienlijk verhogen van het peil om wegzijging te verminderen
- De atmosferische stikstofdepositie moet verlaagd worden voor de ontwikkeling van de veenmosrietlanden.
- De verruiging van terrestrische natuur dient te worden tegengegaan met adaptief verschrallingsbeheer.
- Invasieve exoten dienen te worden aangepakt.
- Veenmosrietlanden kunnen op gecontroleerde wijze worden geplagd
- Moerasbossen kunnen worden omgevormd tot hoogveenbos en veenmosrietland.
- Lichtvervuiling dient te worden aangepakt.

Noorderpark (onderdeel van N2000 Oostelijke Vechtplassen)

In de NDA is niet gemeld dat een overgangszone nodig is voor het Vogelrichtlijn deel en mogelijk wel voor het Habitatrichtlijn deel. Relatie met de Blauwe agenda is aanwezig waarbij de hydrologische relatie met de Utrechtse Heuvelrug belangrijk is.

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen:

- Toename van bufferend grondwater is een belangrijke maatregel om plassen te krijgen met Kraanswierwateren en Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden, maar ook voor Trilvenen is aanvulling van grondwater een vereiste, waarbij ook het Blauwgrasland zal profiteren. Hier is nader onderzoek nodig om precies te kunnen bepalen welke maatregelen buiten en binnen het Natura 2000-gebied genomen dienen te worden.
- Daarnaast is exotenbestrijding een belangrijk aandachtspunt.
- Rietontwikkeling en aanleg van pioniersmoerassen met slijkkige zones zijn nodig voor de verschillende soorten reigers en Porseleinhoen.

Nieuwkoopse plassen en de Haeck incl schraalland langs de Meije

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen:

- Inrichten van de bufferstrook
- Aanleg van een siflon waarbij oppervlaktewater uit de Nieuwkoopse plassen kan worden aangevoerd.

Rijntakken

Komt na juni

Lingegebied & Diefdijk

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen.

Bijlage 2, Structurerende keuzes uit Nationaal Programma Landelijk Gebied en Kamerbrief Water en bodem sturend

Structurerende keuzes met directe doorwerking	bondige toelichting
Overgangsgebieden	Een gebied rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden waar functies en activiteiten een bijdrage moeten leveren aan natuurherstel
Bufferstroken langs beekdalen op hoge zandgronden	Voor waterkwaliteit ruimte bufferstroken in beekdalen op zandgronden realiseren, tevens bijdragend aaninfiltratie grondwater.
Peilopzet veenweide	Toewerken naar vernatting van veenweidegebieden om CO ₂ emissie en bodemdaling te beperken
Inpassing areaal agrarische natuur/landschapsgrond/nieuwe natuur	Richting voor de wijze waarop deze nieuwe arealen ingepast kunnen worden en welke eigenschappen van het gebied daarbij in ogenschouw moeten worden genomen
Ruimte voor waterberging	Langs waterkeringen en rivierbedden, en langs grote wateren vanwege peilfluctuaties. Betere ruimtelijke inrichting en voor het vaststellen van grenzen aan het gebruik van grond- en oppervlaktewater. Voldoende ruimte piekopvang
Waterbeschikbaarheid verzilte gebieden	Acceptatie van tijdelijke toename regionale verzitting en aanpassing van het landgebruik hierop
Invulling 10% groenblauwe dooradering	Uitleg over inpassingsmogelijkheden van landschapelementen die bijdragen aan het realiseren van 10% groenblauwe dooradering
Bescherming landbouwgrond	Beschermen van bruikbare landbouwgrond moet in de gebiedsprocessen nadrukkelijk aandacht krijgen om vruchtbare landbouwgrond te behouden voor de landbouw en voldoende grond beschikbaar te houden voor de extensiveringsopgave en agrarisch natuur-en landschapsbeheer

Tabel 2: Structurerende keuzes Handreiking Nationaal Programma Landelijk Gebied

Thema	Structurende keuzes
Voldoende water	<ol style="list-style-type: none"> Op basis van het huidige klimaatscenario, hanteren we voor het hoofwatersysteem de ambitie om weerbaar te zijn tegen een droogte, die bij een scenario van grote klimaatverandering en sterke groei van economie en bevolking gemiddeld eens in de 20 jaar voorkomt. De omvang van alle grondwateronttrekkingen wordt in beeld gebracht. Hiermee werken we toe naar een robuust grondwatersysteem en beperken we de nadelige effecten van grondwateronttrekking om ook in de toekomst zoveel mogelijk functies te faciliteren. We werken dit gezamenlijk met alle betrokkenen uit in het kader van NPLG. We werken toe naar nieuwe en diverse drinkwaterbronnen. Hiermee zorgen we voor voldoende drinkwaterbronnen van voldoende kwaliteit. Provincies en drinkwaterbedrijven schalen daarbij op via regionale systemen naar een verbonden landelijk drinkwaternet. We werken toe naar een drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter in 2035 (thans 125 liter) en beperken laagwaardig gebruik van drinkwater. Grootverbruikers vragen we het drinkwatergebruik ook met 20% te reduceren. Zo beperken we het effect van toename van de watervraag in relatie tot de schaarsere beschikbaarheid van water.
Schoon en gezond water	<ol style="list-style-type: none"> We voeren maatregelen uit van de Kaderrichtlijn Water (KRW) Stroomgebiedbeheerplannen 2022-20278, het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn 2022-2026 met bijbehorend addendum9, de derogatiebeschikking, de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) en uitvoeringsprogramma's zoals voor reducties van medicijnresten en andere chemische stoffen. Provincies geven in samenwerking met waterschappen en andere gebiedspartners bij het maken van hun gebiedsprogramma's10 aan welke maatregelen waar nodig zijn om de doelen vanuit de KRW, de Nitraatrichtlijn, de Richtlijn duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de Vogel- en Habitatrichtlijnen te halen. We begrenzen de koelwaterlozingen op de grote rivieren. Daarmee blijft de temperatuur van het rivierwater op een acceptabel niveau.
Ruimte voor water	<ol style="list-style-type: none"> We creëren ruimte voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water in onze ruimtelijke inrichting, landgebruik en landbeheer. Hiermee vergroten we de veerkracht van zowel het hoofwatersysteem als regionale watersystemen. Dit wordt vanaf heden door het Rijk, de waterschappen, provincies en gemeenten uitgewerkt en in de gebiedsprogramma's opgenomen. We houden rekening met grote peilfluctuaties en de optie van peil aanpassingen van het IJsselmeer en het Markermeer. Hiermee borgen we de zoetwatervoorziening vanuit het IJsselmeer en Markermeer in de toekomst. Het betreft de optie om de huidige zoetwaterbuffer van 20 cm naar 50 cm te vergroten, door het zomerpeil verder te laten uitzakken en eventueel hoger op te zetten bij verwachte langdurige droogte. Daarnaast willen we de waterafvoer naar de Waddenzee vanuit het IJsselmeer veilig stellen, ook als de zeespiegel stijgt. Dit betreft de optie om het winterpeil met 30 cm te laten meestijgen. We staan geen nieuwe landaanwinning (eilanden) toe in het IJsselmeergebied, behalve voor overstroombare natuur en om te voldoen aan de Natura 2000-doelen en KRW. Partijen houden hier vanaf heden rekening mee en het Barro of de BKL onder de Omgevingswet11 wordt hierop in 2026 aangescherpt. Bestaande vergevorderde afspraken over uitbreidingsprojecten worden gerespecteerd. De voorwaarden voor buitendijks bouwen op het bestaande land worden aangescherpt. We staan in de uiterwaarden (die vallen onder de Beleidslijn grote rivieren) geen nieuwe bebouwing meer toe. Daarmee maken we onze rivieren klimaatrobuuster en voorkomen we toenemende schade. Partijen houden hier vanaf heden rekening mee. Er wordt onderzocht hoe de Beleidslijn grote rivieren (Bgr) wordt aangescherpt. Dit is niet van toepassing op ontwikkellocaties, waar met het Rijk reeds bestuurlijke (beleids)afspraken over zijn gemaakt. We actualiseren de huidige reserveringszones rond primaire waterkeringen (dijken en kust). Daarmee reserveren we ruimte voor toekomstige dijk- en kustversterkingen, en maken ze zo blijvend mogelijk. Ruimtelijke plannen en instrumenten van de gemeenten en provincies worden hierop aangepast. Dit pakken we in 2023 samen met de waterschappen, provincies en gemeentes op. We verzoeken provincies, waterschappen en gemeenten zowel op dijken de biodiversiteit te bevorderen, als binnendijks naar ruimte te zoeken voor natuurlijke achteroevers (PAGW en NPLG). Hiermee zorgen we voor robuuste watersystemen. We reserveren de 5% tot 10% van diepe polders voor waterberging, bij voorkeur de diepste delen. We voorkomen hiermee wateroverlast als gevolg van aanhoudende regenval of piekbuien. Hier is geen nieuwe bebouwing toegestaan, tenzij het niet ten koste gaat van het waterbergend vermogen. We staan kustuitbreiding vooralsnog niet toe. Hiermee voorkomen we onnodige druk op onze zandvoorraad, die cruciaal is om de kust orde te houden met het oog op zeespiegelstijging.

Thema	Structurerende keuzes
Bodem	<p>15. We versterken de regie op de inrichting van de ondergrond. Daarmee bereiken we een efficiënte inrichting ervan, zodat ontwikkelingen als woningbouw en energietransitie mogelijk worden gemaakt zonder de bodem aan te tasten. Rijk en gemeenten ontwikkelen hiervoor een gezamenlijk instrument.</p> <p>16. We streven bij verstedelijking en infrastructuur naar zo efficiënt mogelijk gebruik van ruimte, dekken de bodem zo min mogelijk af en herstellen de bodem waar mogelijk. Zo behouden we waardevolle organisch rijke landbouw- en natuurbodems en blijft de sponswerking van de bodem behouden. Samen met gemeenten en provincies zetten we in op beperking van onnodig landgebruik.</p> <p>17. We sturen ook in bestaand bebouwd gebied op vermindering van onnodige bodemafdekking. De verstedelijkte omgeving wordt beter leefbaar als er minder hitte-stress is of wateroverlast tijdens piekbuien. Dit bereiken we door de bodem te herstellen en in te zetten op stedelijk groen.</p> <p>18. We behouden ook voor de toekomst waardevolle landbouwgronden. Dit doen we door maatregelen uit te werken voor het beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. Vanuit het Nationaal Programma Landbouwbodems trekken we samen met kennispartijen, de agrarische sector en de ketenpartijen op. Dit wordt in het Nationaal Strategisch Plan15 verankerd.</p> <p>19. We gaan bodemverstoring door ontgraving tegen en hergebruiken grond hoogwaardig. Daarmee behouden we gezonde en vitale bodems. Samen met provincies en waterschappen start het Rijk hier als opdrachtgever zelf pilots voor.</p> <p>20. We herijken de aanpak van bestaande en diffuse bodemverontreiniging. Dit doen we om de risico's voor mens en milieu te beperken. Hiervoor is een gebiedsgerichte aanpak nodig, omdat geheel saneren praktisch vaak geen optie is.</p>
Bebouwd gebied	<p>21. We maken de risico's van overstromingen, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid sturend bij de locatiekeuze en inrichting van woningbouw. Hiermee voorkomen we dat we nieuwbouw gaan realiseren op locaties waar we later spijt van gaan krijgen. Provincies nemen in hun ruimtelijke arrangementen het (concept) richtinggevend kader mee.</p> <p>22. We benutten locaties waar in de toekomst ruimte nodig is voor waterberging, rivierafvoer en toekomstige dijkversterkingen niet (meer) voor bebouwing.</p> <p>23. We passen maatlat voor een klimaatadaptieve en natuurinclusieve bebouwde omgeving toe. Daarmee ontwikkelen we gebieden klimaatbestendiger. Deze maatlat is voorzien in december 2022.</p> <p>24. We sturen als overheden op zo min mogelijk afdekking van de bodem. Daarmee behouden we buiten het bebouwd gebied goede landbouwgrond, reduceren we hittestress en bevorderen we waterinfiltratie binnen het bebouwd gebied. We werken dit samen met provincies en gemeenten uit en zetten in de ladder duurzame verstedelijking in op minder netto landgebruik.</p>
Laagveen-gebieden	<p>25. We bewegen toe naar een grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld, afhankelijk van de bodemcompositie, omstandigheden van het watersysteem en de behoeften van het gebied. Hiermee wordt bereikt dat bodemdaling wordt geminimaliseerd en uitstoot broeikasgassen wordt gereduceerd. Dit wordt in NPLG-gebiedprocessen door alle betrokken partijen samen uitgewerkt.</p> <p>26. We minimaliseren de aanvoer van gebiedsvreemd water. Daardoor houden we zoveel mogelijk zoetwater beschikbaar voor peilopzet en tegengaan van verzilting. De provincies en waterschappen maken in gebiedsprocessen ruimte voor het vasthouden en bergen van zoveel mogelijk gebiedseigen water. Met name in perioden van droogte zal externe aanvoer toch nodig blijven.</p> <p>27. We beheren onze landbouwgronden duurzaam. In aanvulling op structurerende keuze 18 voorkomen we hiermee onomkeerbare oxidatie van veen en behouden we ook voor de toekomst waardevolle landbouwgronden. We werken maatregelen voor beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. uit. Het Rijk vraagt provincies stevig in te zetten op het behoud van grasland.</p>

Thema	Structurende keuzes
Verziltende kustgebieden	<p>28. Het Rijk en waterschappen zetten zich in voor aanvoer van zoetwater, maar kunnen geen nieuwe maatregelen garanderen om verziltende gebieden te voorzien van zoetwater van elders. Omdat de aanvoer van extra (schaars) zoetwater van buiten het gebied niet altijd en overal kan worden gegarandeerd, zal er op termijn vaker sprake zijn van tijdelijke en regionale verzilting.</p> <p>29. We vragen alle watergebruikers rekening te houden met en zelf maatregelen te nemen om beter bestand te zijn tegen periodes van extreme droogte, watertekorten en verzilting.</p>
Hoge zandgronden	<p>30. We houden water langer vast en voeren het minder snel af. We herstellen daarmee de sponswerking van de bodem en bereiken een robuust grondwatersysteem. Dit wordt in gebiedsprocessen geborgd.</p> <p>31. We verhogen de grondwaterpeilen met mogelijk 10 cm tot 50 cm. Daardoor wordt op de hoge zandgronden verdroging bestreden. Omdat het hier maatwerk betreft, wordt dit in gebiedsprocessen verder uitgewerkt.</p> <p>32. In de gebiedsprocessen zetten we in op grootschalig herstel van beekdalen op zandgronden voor het verbeteren van de waterkwaliteit. Hiermee halen we niet alleen de doelen voor de waterkwaliteit (vanuit de KRW en de Nitraatrichtlijn) maar kunnen we ook andere doelstellingen realiseren (zoals natuur, groenblauwe dooradering en waterberging).</p> <p>33. We beperken de grondwateronttrekkingen rond Natura 2000-gebieden. Daarmee voorkomen we verdroging deze gebieden. Dit wordt in de gebiedsprocessen uitgewerkt.</p>

Tabel 3: Structurende keuzes uit Brief 'Bodem en Water Sturend'

Colofon

Eindredactie
Provincie Utrecht

Vormgeving
Vorm de Stad

Mei 2023

